

NADER

DANKBAAR
GEREFORMEERD

7/8

JAARGANG 31
JULI/AUGUSTUS 2024

BEKEKEN

WOORD & WERELD MAGAZINE

Kinderen en avondmaal

- Jezelf beoordelen
- Een nieuwtestamenteisch sacrament
- Gereformeerde spiritualiteit

THEMANUMMER

Redactioneel

Dit is nu echt een nummer om te bewaren en om mee te werken. Het gaat over kinderen en het Heilig Avondmaal.

Als we kleine kinderen dopen, moeten we ze dan per consequentie niet ook een plaats aan de avondmaalstafel gunnen? Er wordt in allerlei gemeenten uitgebreid over gesproken. Althans dat hoop ik. Dat niet zonder slag of stoot een praktijk van eeuwen wordt ingeruild voor een andere met argumenten van gisteren.

Een uitgebreide beschouwing van de Canadese emeritus hoogleraar Cornelis Van Dam neemt een groot deel van dit nummer in beslag. Maar ook de andere onderdelen van dit nummer hebben het over de deelname van kinderen aan het sacrament van het Heilig Avondmaal.

Zelf heb ik het altijd zo gezien: bij het *ontstaan* van het verbond zijn we receptief: kinderdoop. Bij het *voortbestaan* van het verbond worden we actief en verantwoordelijk ingeschakeld: avondmaal. Voor mij is een verwijzing naar het verbond dus juist een reden geweest om me altijd te verzetten tegen het laten deelnemen van kinderen aan het Heilig Avondmaal.

Laat u goed voorlichten. En dien elkaar met de hier bijeengebrachte studies en artikelen.

De redactie hoopt dat dit themanummer u helpt in uw positiekeuze en het voeren van een goede discussie.

Kees van Dijk

242

REDACTIONEEL

KEES VAN DIJK

243

SCHRIFTLICHT

Opvoedend (be)oordelen

HARRY WENDT

251

HISTORISCH OVERZICHT

Kindercommunie door de eeuwen heen

SIPKE ALSERDA

256

THEMA

Kinderen, Pesach en het avondmaal

CORNELIS VAN DAM

272

DISCUSSIE

Kinderen aan het avondmaal en de gereformeerde belijdenis

SIPKE ALSERDA

276

ACTUEEL

Zuiver en zorgvuldig onderscheiden

JAN WESSELING

288

COLUMN

Als een kind ...

HARRY WENDT

BEELD
NAT. GALLERY OF ART
(WASHINGTON, D.C.),
CLOCKEY

Opvoedend (be)oordelen¹

*Dus altijd wanneer u dit brood eet en uit de beker drinkt,
verkondigt u de dood van de Heer, totdat Hij komt.*

(1 Kor. 11:26) ▶

Jacques Callot,
De kruisoprichting

In de discussie over kind en avondmaal is bijna niet één tekst van zoveel gewicht als 1 Korintiërs 11: 17-34. In dit artikel wil ik duidelijk maken dat Paulus hier van iedereen die eet en drinkt vraagt om zichzelf te toetsen en dat het beter is om te spreken over ‘belijdenis en avondmaal’ dan ‘kind en avondmaal’.

Dat doe ik wel met enige schroom. Want niet voor niets is *dit* bij uitstek de tekst die behandeld wordt als het gaat over deze thematiek. Vele bladzijdes zijn aan 1 Korintiërs 11 gewijd, en veel van die bladzijdes zijn het resultaat van veel diepere studie dan de mijne, door bekwaamere exegeten dan ik ben. Wat ik schrijf zal niet het laatste woord zijn. Ik denk wel dat hoe ik het lees een natuurlijke lezing van de tekst is. Ik heb mijn artikel opgedeeld in vier blokjes: 1) De 1^e brief aan de Korintiërs tot aan 11:17; 2) partijschappen bij het avondmaal; 3) wat het avondmaal is; 4) beproeving en oordeel. Ik rond het geheel af met een conclusie.

1. De 1e brief aan de Korintiërs tot aan 11:17

Wanneer we gaan kijken naar een gedeelte uit de Schrift, dan weten we dat zo’n hoofdstuk niet uit de lucht komt vallen. Wat Paulus schrijft heeft een directe en een meer indirecte context. Het is daarom goed om eerst zicht te hebben op de hele brief aan de Korintiërs. Zeker ook omdat het in 1 Korinte 11:18 gaat over verdeeldheid, het thema waar de brief mee inzet.

Hoofdstuk 1-4

In hoofdstuk 1-4 gaat Paulus in op de verdeeldheid die er is in de gemeente. Van het ene evangelie zijn er verschillende leraren, maar hun stijl en hun

theologische accenten mogen geen reden zijn om als gemeente verdeeld te raken. Paulus’ uiteindelijke richtlijn voor eenheid geeft hij in 4: 6, “niet te gaan boven hetgeen geschreven staat” (NBG ’51). Als we ons aan die richtlijn houden, om niets aan de Bijbel toe te voegen en er niets aan af te doen, is het ook niet nodig om ons tegen elkaar te verheffen als navolgers van de een of andere dominee, stroming, of historische gebeurtenis of als de bezitters van hogere kennis of gaven.

Hoofdstuk 5-6

In hoofdstuk 5 en 6 spreekt Paulus de gemeente aan op verdere punten, waarover zijn hulp niet gezocht is. Mogelijk gebruikt hij deze hoofdstukken om te laten zien dat de kennis en geestelijke volwassenheid waar de Korintiërs trots op waren nog niet zo groot is als ze zelf wel dachten.

Hoofdstuk 7-11:1

Met hoofdstuk 7 begint een nieuw onderdeel van de brief. Dat zet Paulus immers zo in: “Dan nu de punten waarover u mij geschreven hebt”. Dat betreft eerst een vraag over het huwelijk, waarop Paulus antwoordt in hoofdstuk 7, en vervolgens een vraag over het eten van heidens offervlees. Het antwoord daarop zet Paulus uiteen in een breed en fijnzinnig betoog in hoofdstuk 8 t/m 11:1, waarin hij uiteindelijk de lezers oproept om hem na te volgen in zijn liefde voor anderen; immers, ze zijn allemaal deel van het ene lichaam. Paulus wil zijn vrijheid niet misbruiken en zo anderen tot zonde brengen.

Hoofdstuk 11 (rest)

De rest van hoofdstuk 11 lijkt nog steeds verband te houden met dit betoog in hoofdstuk 8-11:1. Zo volgt de uitleg over de verhouding tussen man en vrouw uit het navolgen van

Paulus (vers 1: “Dus volg mij na, zoals ik Christus navolg.”) en de instructie over het avondmaal uit 10:14-22, waar Paulus óók al over het avondmaal schreef. Hij vindt het nu nodig om nog enkele andere zaken aan te stippen. Dat is allereerst de verdeeldheid bij het avondmaal. Andere punten bespreekt hij uiteindelijk niet schriftelijk maar mondeling (“De overige zaken zal ik regelen wanneer ik kom”, vers 34).²

De context waar we het over hebben is dus vooral die van een gemeente die zich laat voorstaan op haar hogere kennis en gaven en op de christelijke vrijheid, maar die juist op die punten nogal wat terechtwijzing nodig heeft. De vrijheid wordt misbruikt. Bovendien zorgt die zelfverheffing ervoor dat ze van elkaar verwijderd raken en elkaar tot zonde brengen. Dat dit ook gebeurt bij de avondmaalsviering in Korinte blijkt uit hoofdstuk 11:17-34.

2. Partijschappen bij het avondmaal

De inzet van Paulus in deze verzen is uiterst kritisch: zoals de gemeente nu samenkomt wordt ze er niet beter van maar juist slechter! En ze dénken wel trouw het sacrament te bedienen, maar Paulus zegt: bij uw samenkomsten is nu geen sprake van een maaltijd van de Heer (“Alleen, u komt niet samen om de maaltijd van de Heer te vieren”, vers 20). Jullie denken avondmaal te vieren, maar *dit*, wat jullie doen, *dit* is geen avondmaal.

De viering in Korinte

Wat gebeurde er dan? Dat is niet zo makkelijk vast te stellen.³ Sommige uitleggers denken aan een situatie waarin iedereen eten meebracht (een soort ‘Amerikaanse maaltijd’), maar dat

er niet eerlijk gedeeld werd. Anderen zien bezwaren tegen deze gedachtegang en denken dat de eersten die kwamen zich meteen op het eten stortten en niets overlieten voor de rest. Of het nu het een of het ander is, het uiteindelijke effect is duidelijk, en daar gaat het Paulus maar om: de een heeft zich volgevreten en is dronken,

(vgl. 1 Kor. 1:13: “Is Christus dan verdeeld? Is Paulus soms voor u gekruisigd? Of is het in de naam van Paulus dat u bent gedoopt?”).

Of Paulus alles moet geloven wat daarover gezegd wordt? Hij gelooft het tot op zekere hoogte. Dat betekent hier niet: nou ja, het zou wel kunnen,

De verdeeldheid tussen de ‘vreter’ en de ‘paupers’ is niet minder erg dan de scheuringen die er waren in de gemeente door het shoppen bij bepaalde theologen. Ook door déze verdeeldheid wordt Christus verdeeld

terwijl de ander nog honger heeft. En die hongerigen, dat zijn juist degenen die het nodig hebben: “Of veracht u de gemeente van God en wilt u de armen onder u vernederen?” (vers 22)

Partijenschappen

Zo ontstaat er dus opnieuw verdeeldheid in de gemeente. Of: nóg een vorm van verdeeldheid. Paulus lijkt het hier namelijk niet te hebben over dezelfde verdeeldheid als aan het begin van de brief.⁴ Maar hij gebruikt wél hetzelfde woord. De verdeeldheid tussen de ‘vreter’ en de ‘paupers’, als ik het zo mag noemen, is niet minder erg dan de scheuringen die er waren in de gemeente door het shoppen bij bepaalde theologen. Ook door déze verdeeldheid wordt Christus verdeeld

ik moet maar een slag om de arm houden. Dán zou hij niet zo scherp geschreven hebben in de rest van dit gedeelte. Toch doet hij dat vrijmoedig. Kennelijk gelooft hij dat er verdeeldheid is aan de avondmaalstafel, ook al wil hij niet alles wat hij heeft gehoord meteen voor waar houden.⁵

Onvermijdelijke partijvorming

Dan komt in vers 19 een bijzonder tussenzinnetje. In de NBV21: “Het is onvermijdelijk dat er partijvorming onder u is, zodat duidelijk wordt wie van u betrouwbaar is.” Je mag ook vertalen: Het is namelijk nodig dat er partijvorming onder u is, zodat duidelijk wordt wie van u beproefd is. De verbinding tussen vers 18 en 19 (‘namelijk’) geeft aan dat Paulus gaat

1 Ik heb voor dit artikel de volgende boeken gebruikt: Anderson, R. Dean, *1 Korintiërs. Orde op zaken in een jonge stadskerk* CNT (Utrecht: Kok, 2012); [Calvijn, Johannes], *Commentary on the Epistle of Paul to the Corinthians* tr. John Pringle (Grand Rapids: Baker, 2005); Fee, Gordon D., *The First Epistle to the Corinthians. Revised Edition* NICNT (Grand Rapids/Cambridge: Eerdmans, 2014); Garland, David E., *1 Corinthians* BECNT (Grand Rapids: Baker, 2003); Hendriks, dr. A.N., *Kinderen aan de tafel van Christus?* (Kampen: Van den Berg, 1986/1990); Houwelingen, Rob van & Sonneveld, Reinier (red.), *Ongemakkelijke teksten van Paulus* (Amsterdam: Buijten en Schipperheijn Motief, 2012); Meyer, H.A.W., *Kritisch Exegetisches Handbuch über den ersten Brief an die Korinther* (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1861); Sinia, Peter G., *“From the least to the greatest” Children at the Lord’s Supper. Peadocommunion in the Dutch Reformed Tradition* ([n.p.]: Eburon, 2018).

2 Garland, 537.

3 Zie voor de discussie o.a. Anderson, 161-162; Garland, 540-541.

4 Fee, 595.

5 Contra Van Houwelingen, 120. Die betreft het op de mate van verdeeldheid: ik geloof dat er wel een zekere mate van verdeeldheid is. Waaruit dan zou volgen: verschillen zijn acceptabel, partijenschappen niet.

vertellen waarom hij de geruchten gelooft. Die reden is: partijvorming is onvermijdelijk.⁶ Waarom is dat onvermijdelijk? Zou het bijvoorbeeld kunnen gaan om een algemeen menselijke ervaring: zo gaat dat nou eenmaal?⁷ Nee, daar gaat het niet om.

De combinatie van woorden waar Paulus mee begint (het is namelijk nodig) wordt in de brief nog twee keer

om zo mogelijk zelfs Gods uitverkorenen te misleiden” (Mat. 24:24). De kerkgeschiedenis is er noodzakelijk een waarin ook verdeeldheid voorkomt – verdeeldheid die voortkomt uit groepsvorming, en groepsvorming die voortkomt uit verkeerde leer (dogmatisch of ethisch).

Gaat de verdeeldheid in Korinte ook over verkeerde leer? In de literatuur is

betekent het duidelijk valse leer: “Toch zijn er destijds onder het volk ook valse profeten opgetreden en zo zullen er ook onder u dwaalleraren verschijnen. Ze zullen verderfelijke ketterijen binnensmokkelen en zelfs de meester die hen heeft vrijgekocht verloochenen” (2 Petr. 2:1).¹¹ Het kiezen voor de ene of andere groep dient hier, in 1 Korinte 11, om aan te tonen wie betrouwbaar is, wie beproefd is – de proef heeft doorstaan. In Gods raadsplan wordt het kwaad van verkeerde opvatting gebruikt als een toetssteen: welke kant kies je? Zo wordt ook door verkeerde leer volharding bewerkt (vgl. Jak. 1:3: “Want u weet: wanneer uw geloof op de proef wordt gesteld, leidt dat tot standvastigheid”).

Paulus brengt hiermee de zaak meteen op het hoogste niveau: het gaat om niets minder dan trouw aan de waarheid wanneer het avondmaal onjuist gevierd wordt.

Daarom legt Paulus vervolgens uit wat het avondmaal dan wel is.

Verdeeldheid ...

gebruikt.⁸ In hoofdstuk 15:25 en 53 lezen we: “Want [Christus] moet koning zijn totdat Hij alle vijanden aan zijn voeten heeft gelegd” en: “Want het vergankelijke lichaam moet bekleed worden met het onvergankelijke”. Daar gaat het twee keer over zaken die in Gods raadsplan zó beschikt zijn, die zo moeten zijn. Het ligt voor de hand om het ook hier op die manier te lezen: in Gods raadsplan is het (kennelijk) ook nodig dat er partijvorming is.⁹ Immers, Jezus heeft al gezegd dat er vele valse christussen zullen zijn, die – als dat mogelijk was – zelfs Gods uitverkorenen zouden verleiden: “Want er zullen valse messiassen en profeten komen, die indrukwekkende tekenen en wonderen zullen verrichten

daar discussie over. Voor partijvorming gebruikt Paulus een woord dat ook behoorlijk neutraal kan zijn: een groep. Het komt oorspronkelijk van ‘kiezen’, en dan wordt het dus zoiets als kiezen tegen de ene of de andere mening, de ene of de andere groep. In die neutrale betekenis wordt het gebruikt voor de ‘groep’ van de Sadduceeën of de ‘groep’ van de Farizeeën, zelfs voor de ‘groep’ van de christenen.¹⁰ Bij Paulus lijkt het echter niet een neutraal maar een negatief woord te zijn. In Galaten 5:20 noemt hij dergelijke groepsvorming een werk van het vlees. En in Titus 3:10 zegt hij dat een partijvormend mens na één en andermaal terecht gewezen te zijn, afgewezen moet worden. Bij de collega van Paulus, Petrus,

In dit gedeelte zagen we dat er verdeeldheid is in de gemeente tijdens het vieren van het avondmaal. Die is zo ernstig dat het avondmaal daardoor geen avondmaal meer is. Paulus gelooft de geruchten die hij daarover hoort omdat in Gods raadsplan partijvorming vóór of tégen de waarheid van het evangelie onvermijdelijk is.

3. Wat het avondmaal is

In de gemeente van Korinte werd dus, zo bleek, het avondmaal niet meer gevierd. Ze dachten van wel, maar Paulus

zegt van niet. En dat konden ze wel weten ook, want ze hebben onderwijs gehad van Paulus. Dat doet hij nog maar eens uit de doeken in vers 23-26 en daarbij grijpt hij terug op de instelling van het avondmaal door de Heer Jezus. De bekende instellingswoorden worden aangehaald.

Je zou denken: die kenden de Korintiërs ook wel, waarom was het nodig die aan te halen? Paulus doet dat om de aandacht erop te richten dat het vieren van het avondmaal verkondiging van de dood van de Heer is. Immers, het brood is, verwijst naar, is de afbeelding en het zegel van het lichaam van Christus dat voor de kerk gegeven is. De beker is het nieuwe verbond dat door het bloed van de Heer Jezus gesloten wordt.

Het gaat in het avondmaal dus om het verzoenend lijden en sterven van de Heer Jezus waarmee Hij zich een volk gekocht heeft. Wie nog steeds zo ik-gericht is, zo voor zichzelf weg-schranst en het op een slempen zet – heeft die wel het besef dat Christus voor de zonden gestorven is? En dat Hij daarmee zichzelf vernederd heeft? Dat Hij ons oproept om de ander te dienen? En dat we door zijn sterven door Hem gekocht zijn en leden van één lichaam zijn geworden?

Gedenken en verkondigen

Kortweg: *gedenkt zo iemand zijn Heer?* Zo staat het immers in die instellingswoorden: doe dit om Mij te gedenken (vers 25, slot). In het avondmaal zit een herinnering opgesloten, een herinnering aan het lijden en sterven van de Heer Jezus. Maar dat herinneren is veel meer dan ‘er even aan denken’, het is een actief zich herinneren, zich voor de geest halen.¹² Een herinneren waarin ook *getuigen* meekomt. Want: altijd wanneer u eet en drinkt *verkondigt u* de dood van de Heer (vers 26).

U is hier een meervoud: wanneer jullie samen eten en drinken verkondigen jullie. Niet ieder voor zich herinnert en verkondigt, maar de gemeente samen verkondigt.

Dat herinneren en verkondigen ligt in het eten en drinken zelf. Dat op zich is getuigenis. Bij het eten en drinken is er de actieve herinnering. Maar dat betekent niet dat deze herinnering en verkondiging zonder woorden kan. Sterker nog, het is mogelijk dat Paulus de instellingswoorden ook aanhaalt omdat die woorden gesproken werden tijdens de viering.¹³ Zo van: jullie zeggen dit, maar besef je wel wát je dan zegt?

Het woord dat voor verkondigen gebruikt wordt is een dermate sterk woord, dat het erg onwaarschijnlijk is, dat dit zónder enige vorm van spreken plaats zou vinden.¹⁴ Het gaat om een gedenken en verkondigen met woord en daad. Bij het avondmaal wordt dan ook vrijwel altijd de geloofsbelijdenis uitgesproken.

Dat is dus wat avondmaal vieren is: door het gelovig eten van brood en het drinken van wijn de kruisdood van Jezus Christus actief voor ogen hebben en die verkondigen in woord en daad.¹⁵

En omdat het om zoiets fundamenteels gaat, moet iedereen zichzelf eerst toetsen. Daar letten we tenslotte op.

Paulus legt uit wat het avondmaal is: niets minder dan de verkondiging van de dood van de Heer Jezus. In de viering moet duidelijk zijn dat de gemeente Hem gedenkt en verkondigt. In woord en daad.

Omdat het om zoiets fundamenteels gaat, **moet** **iedereen zichzelf** **eerst toetsen**

6 Fee, 596, voetnoot 37.

7 Murphy-O'Connor, J., 'Divisions Are Necessary (1 Corinthians 11:19)' in: Spitaler, P. (ed.), *Celebrating Paul. Festschrift in Honor of Jerome Murphy-O'Connor, O.P., and Joseph A. Fitzmyer, S.J.* (Washington: The Catholic Biblical Association of America, 2011), 9-14. Hij duidt de zin als een verdedigingslijn van de Korintiërs: "We kunnen aan de verdeeldheid niets doen, zo werkt dat nu eenmaal, en dan weet je in ieder geval wie beproefd zijn."

8 Deze specifieke combinatie wordt ook nog gebruikt door Jezus in zijn rede over de laatste dingen, "Jullie zullen horen over oorlog en oorlogsdreiging. Laat je dan niet verontrusten, die dingen moeten namelijk gebeuren" (Mat. 24:6, vgl. Luk. 21:9). Ook Paulus gebruikt in de brief aan Titus deze woordcombinatie nog een keer: "Een leider van de gemeente moet als beheerder van Gods huis onberispelijk zijn" (Tit. 1:7).

9 Vgl. Calvijn, 367; Meyer, 266.

10 Van Houwelingen, 119-120.

11 Vgl. *New International Dictionary of New Testament Theology and Exegesis* 1, 176.

12 Zie Fee, 612-613.

13 Fee, 616.

14 Hendriks, 81-82; Fee, 616. Contra Anderson, 165.

15 Vgl. zondag 28 van de Heidelbergse Catechismus.

4. Beproeving en oordeel

Ik roep eerst nog even vers 19 in gedachten: het is onvermijdelijk (in Gods raadsplan) dat er partijvorming is (door het kiezen voor of tegen afwijkende meningen en/of praktijken), zodat duidelijk wordt wie van u betrouwbaar (beproefd) is.

Dat woord beproeven keert weer terug in het laatste gedeelte van dit hoofdstuk. Iedereen moet zichzelf eerst toetsen, of: beproeven, voordat hij van het brood eet en uit de beker drinkt. ‘Iedereen’, vertaalt de NBV21. Dat is een terechte vertaling. De gebruikte term betekent strikt genomen ‘man’, maar wanneer het zo algemeen wordt neergezet betekent het ‘mens’. Op die manier kan het voor alle mensen gebruikt worden, ook voor kinderen. Iedereen, elk mens, moet zichzelf beproeven.¹⁶ Algemener had Paulus het nauwelijks kunnen zeggen. Het is belangrijk om daar aandacht voor te vragen. Hoewel Paulus de gehele gemeente ziet als één lichaam (1 Kor. 10:17: “Omdat het één brood is, zijn wij, hoewel met velen, één lichaam, want wij hebben allen deel aan dat ene brood”), geeft hij hier toch een algemene regel voor ieder persoonlijk. Bij het aangaan aan het avondmaal kun je je niet verstoppen, je persoonlijke verhouding tegenover God komt daarin mee.

Het is daarom onterecht om ‘op onwaardige wijze’ (vers 27) alleen te betrekken op de *vorm* waarin het avondmaal wordt gevierd. Alsof het, in dit concrete geval, alléén zou gaan over het schransen van de rijken en het hongerig blijven van de armen.¹⁷ ‘Onwaardig’ gaat erover dat de manier – en dat kan ook een houding zijn – waarop je viert niet in overeenstemming is met het doel, met het eigene van het feest:

Wie aangaat aan het avondmaal
moet beoordelen (niet of, maar)
dat het om het lichaam gaat,
zodat er geen oordeel komt,
laat staan veroordeling

de herdenking en verkondiging van Christus’ dood.¹⁸ Dan heeft Paulus het niet meer alleen over dit concrete geval in Korinte, maar voert hij de Korintiërs terug naar een algemene stelregel die altijd en voor iedereen geldt bij het avondmaal. Daarmee is dit voorschrift door de Geest aan de kerk van alle tijden en plaatsen gegeven.¹⁹ Wie op een manier eet en drinkt die geen recht doet aan dat eigene van het feest, die maakt zich schuldig tegenover het lichaam en het bloed van de Heer. Dat wil dan zoveel zeggen als: schuldig staan aan zijn kruisdood. Fee zegt het mooi: ze staan schuldig aan de dood die ze hadden moeten verkondigen als hun redding.²⁰

Het gaat om het lichaam

Daarom dus is het nodig dat ieder individu zichzelf beproeft. Dat herinnert ons aan vers 19: het is onvermijdelijk dat er partijvorming onder u is, zodat duidelijk wordt wie van u [beproefd] is. Er was een keuze te maken in het gedrag en de vorm, en daarmee dus de houding, waarmee het avondmaal gevierd wordt. Daar moesten de Korintiërs zichzelf in dit specifieke geval op beproeven: is de keuze die ze maken, de partij die ze kiezen, in lijn met Paulus’ onderwijs? Maar dat kan ook

om andere zelf-toetsing gaan. Waar het bij al die zelf-toetsing om gaat is, zo vertaalt de NBV21, het *beseft* dat het om het lichaam gaat.

Dat is wel een wat zwakke vertaling, waardoor bovendien niet meer duidelijk is dat Paulus in deze verzen woorden gebruikt die allemaal aan elkaar verwant zijn. Wie aangaat aan het avondmaal moet beoordelen (niet of, maar) *dat* het om het lichaam gaat, zodat er geen oordeel komt, laat staan veroordeling (vers 32). Het gaat dus om *be-oordelen*: het zien, het doorzien, het begrijpen, en er dan de juiste houding, de juiste geloofshouding bij hebben.

Wat moet be-oordeeld worden? Dat het om het lichaam gaat. Veel vertalingen hebben ‘lichaam van de Heer’, maar de oudste handschriften hebben deze toevoeging niet.²¹ Het lijkt een latere verduidelijking. Een die kennelijk zo vanzelfsprekend is, dat ook de NBV21 die heeft toegevoegd. Inderdaad gaat het allereerst en vooral om een beoordelen dat we in het avondmaal met niets minder – sacramenteel gesproken – dan het eigen lichaam en bloed van de Heer Jezus Christus gevoed worden. Dat we hier dus denken en uitspreken dat wij zondaren

zijn en nog altijd in zonde vallen, dat we verlossing nodig hebben en vinden bij Jezus Christus, dat we door Hem gekocht zijn en samengevoegd als leden van één lichaam, en daarom Hem nu ook met hart en ziel, met verstand en kracht zullen liefhebben.

In deze uitleg ligt opgesloten dat 'lichaam' de Korintiërs in herinnering brengt dat ze bij het avondmaal ook vieren één lichaam te zijn (1 Kor. 10:17).

In het be-oordelen van het lichaam erken je ook je eigen zonde en dat je Jezus als je verlosser nodig hebt. Dat je van Hem leeft. Daarom maakt Paulus in vers 31 een opvallende beweging. Was het eerst zo dat men zichzelf moet *toetsen* en het lichaam moet *beoordelen*, nu zegt hij (ik wijk af van de NBV21) "als wij onszelf zouden beoordelen". Het toetsen van onszelf (Paulus zelf inbegrepen) is onderdeel van de beoordeling van het lichaam. Wie door-ziet dat het om het lichaam gaat, kan niet anders dan ook de eigen houding aan de kritiek onderwerpen. Gedenken, verkondigen en beoordelen – bij elkaar genomen veronderstelt dat een actieve en bewuste daad. Een belijdende daad, die Paulus bovendien verwacht van iedereen die aangaat: elk mens.²² Daar gaat het dan ook allereerst om: dat wie aangaat daadwerkelijk belijdenis doet van het geloof in Jezus Christus.²³ Dat gaat niet zozeer om leeftijd, maar om geestelijke volwassenheid. Omdat wij geschapen zijn als mensen die zich psychologisch ontwikkelen – denk bijvoorbeeld aan de puberteit – zal het meestal zo zijn dat deze geestelijke volwassenheid niet bij kinderen al aanwezig is.

Oordeel en veroordeling

Daar komt bij dat het toetsen of beoordelen in de plaats komt van het *opvoedend* oordelen door God. Waar

op onwaardige wijze gegeten wordt, wordt tot oordeel gegeten (vers 29). Hier is, anders dan bij 'jullie verkondigen', wel een enkelvoud gebruikt. Het is samen eten, maar wanneer Paulus het heeft over zelf-toetsing en oordeel betreft dat het individu. Opnieuw blijkt: het gemeenschappelijke van het avondmaal schakelt de persoonlijke verantwoordelijkheid niet uit. We zagen al dat Paulus ook zichzelf daarbij niet ontziet, in vers 31 en 32 heeft hij het over 'wij'. Het ontbreken van de persoonlijke zelf-toetsing heeft overigens wel gevolgen voor heel de gemeente: "daarom zijn er onder u veel zwakke en zieke mensen en zijn er al velen onder u gestorven" (vers 30). In die ziekte ziet Paulus Gods oordelend handelen. Een opvoedend oordelen. De vertaling van de NBV21 wekt de suggestie dat het in vers 32 om twee losse zaken gaat: Hij velst zijn oordeel en wijst ons terecht. Maar het gaat om een oordeel dat terechtwijzing is, dat opvoedend is.²⁴ Een oordeel dus dat tot volwassenheid brengt. Maar wie zichzelf beoordeelt, heeft – op dat vlak – geen corrigerende opvoeding meer nodig.

Omdat het over opvoedend oordelen gaat is het niet nodig om bang te zijn dat je jezelf de hel in eet als je jezelf onvoldoende beproefd hebt. Het doel van dit opvoedende oordeel is 'opdat we niet straks samen met de wereld zullen worden veroordeeld'. Natuurlijk is dat geen vrijbrief om dan maar onwaardig te eten. De gevolgen kunnen wel degelijk groot zijn! Zo groot dat de gemeente die samenkomt er niet beter maar slechter van wordt (vers 17: "(...) ik kan u niet prijzen om uw samenkomsten, die doen meer kwaad dan goed"). Het avondmaal strekt dan niet tot voordeel, maar tot oordeel. Paulus had immers al gezegd: je staat dan schuldig aan de kruisdood. Het

Daar gaat het
allereerst om:
dat wie aangaat
**daadwerkelijk
belijdenis doet
van het geloof in
Jezus Christus**

16 New International Dictionary of New Testament Theology and Exegesis 1, 302-309.

17 Contra Fee, 619-620.

18 Meyer, 275.

19 Calvijn, 385.

20 Fee, 618.

21 Daarom vervalt de stelling van Hendriks dat het door die toevoeging niet ook om de gemeente kan gaan (Hendriks, 83).

22 Peter Sinia bespreekt bij al deze termen of ze individueel of gemeenschappelijk zijn bedoeld en of ze een bewuste houding veronderstellen (Sinia, 475-484; 488-496).

23 In de kerkgeschiedenis is daarom de praktijk gegroeid van openbare geloofsbelijdenis, daarmee wordt toegang gevraagd tot het heilig avondmaal. Deze praktijk is in lijn met de eis die Paulus hier stelt.

24 Anderson, 167.

opvoedende oordeel moet tot bekering brengen en zo van het eeuwige oordeel redden!

Paulus rondt af met de betekenis van deze algemene richtlijn voor de situatie in Korinte. Ze moeten niet meer verschillende partijen vormen, maar samen eten en zo samen de dood van hun Heer gedenken.

Vanuit de uitleg wat het avondmaal is, maakt Paulus duidelijk dat iedereen goed moet inzien dat het om het lichaam van de Heer gaat. Wie dat beseft, weet ook dat de eigen houding onder kritiek komt te liggen. Waar zelf-toetsing uitblijft zal God opvoedend oordelen, met als doel te redden van de veroordeling.

Conclusie

In Korinte was er sprake van geestelijke hoogmoed, waarbij men ook veel te weinig rekening hield met elkaar. Dat werd duidelijk aan het avondmaal. De armen kwamen er bekaaid vanaf en de rijken vraten zich vol. Voor Paulus is dit niets minder dan een scheuring in de gemeente. Daarom moet er een keuze gemaakt worden – de keuze voor de viering van het avondmaal als de herdenking en verkondiging van de dood van de Heer.

Om die keuze te kunnen maken moet iedereen die aangaat zichzelf beproeven en beoordelen. Die beoordeling houdt in dat men inziet dat het om het lichaam van de Heer gaat, die voor onze zonden is gestorven. Dit veronderstelt een bewust-belijdende houding bij het avondmaal. Een geloof-volwassen houding. Wie zichzelf

niet op die manier beoordeelt zal opvoedend geoordeeld worden door God zelf, als waarschuwing voor de eeuwige veroordeling.

Deze bewust-gelovige, deze belijdende houding blijkt in heel het Nieuwe Testament. De Heer Jezus gebiedt ons te *nemen* en te *eten*: actieve daden van geloof. Het is de beker waarvoor wij God loven en danken – opnieuw een bewuste, gelovige, belijdende daad. Ik zeg niet dat deze houding noodzakelijk aan een leeftijd gebonden is (al blijkt dat vaak wel het geval), maar ik kan vanuit 1 Korintiërs 11 moeilijk anders concluderen dan dat deze houding wel noodzakelijk is. Want vieren is belijden.²⁵ ■

²⁵Ik dank Bart van Egmond, Rinie van Reenen, Gijs Zomer en Ida Slump voor hun feedback op eerdere versies van dit artikel.

Onlangs verschenen

Dr. H.T. Wendt: Volk van de Heer

Over kerk, verbond en kerkrecht

De regels van een kerkorde, de organisatie van een kerkverband – waarom zijn die eigenlijk nodig? Wat hebben ze te maken met jouw persoonlijke geloof en met jouw gemeente?

In dit boek legt dr. Harry Wendt uit waarom de kerk van belang is voor je relatie met God en waarom de plaatselijke gemeente waar je bij hoort niet op zichzelf kan blijven. Kerken moeten elkaar helpen om in het goede spoor te blijven. Om dat te kunnen is het nodig dat ze op dezelfde grondslag staan. Dat wordt – als het goed is – verankerd in de kerkorde van het kerkverband dat ze samen vormen. Wendt beschrijft wat daarvoor essentieel is en gaat na of de nieuwe kerkorde van de Nederlandse Gereformeerde Kerken plaatselijke kerken helpt om gereformeerd te blijven.

*Een uitgave van Kerngroep Bezinning GKv en Uitgeverij Woord en Wereld.
Prijs: € 10,00, inclusief verzendkosten: € 15,00. Bestellen: www.bezinninggkv.nl*

In navolging van anderen¹ verdeel ik dit historisch overzicht in drie perioden:

- De vroege kerk tot en met de middeleeuwen (ca. 500-1500)
- De reformatoren
- De Nederlandse protestantse kerken

A. De vroege kerk tot en met de middeleeuwen

De eerste eeuwen

Uit de eerste eeuwen hebben we geen documentatie waarin de kindercommunie wordt genoemd. We hebben dus alleen indirecte informatie, die door verschillende onderzoekers verschillend geïnterpreteerd wordt.² Sinia houdt vast aan de uitspraak van *Cyprianus* (bischop van Carthago) in 251: voor zover hij kan overzien is kindercommunie altijd een vanzelfsprekend en wijdverbreid fenomeen geweest.³ *Cyprianus* verwijst daarbij naar 1 Korintiërs 8 en 10. Duidelijk is wel dat alleen gedoopten werden toegelaten tot het avondmaal.

zoek bij deelname aan het avondmaal. Zowel bij de doop (van bekeerlingen) als bij het avondmaal gaat het om belijdenis van bewust geloof. Voor jonge kinderen zocht hij een oplossing door te verwijzen naar het geloof van de ouders, de doopgetuigen en de gemeente daar omheen. Deze oplossing heeft lang doorgewerkt. Zo werd de kindercommunie gehandhaafd en kwam het zelfs tot zuigelingencommunie.⁴

Middeleeuwen

In de 5^e eeuw raakte de catechetische voorbereiding op doop en avondmaal in verval, waarschijnlijk doordat er steeds minder volwassenen werden gedoopt. Uiteindelijk bleef er slechts een liturgisch-sacramenteel gebeuren over, bestaande uit doop, zalving (*vormsel*) en communie.

Steeds meer ging men de communie als 'heilsnoodzakelijk' zien. Daarom ontvingen kinderen direct na hun doop de communie, als bevestiging van hun doop. Voor veel theologen was hiervoor

Vanaf de 9e eeuw schoven de biecht (belijdenis van zonden) en de confirmatie (vormsel, waarbij het gaat om het ontvangen van de Heilige Geest via handoplegging en zalving) als sacramenten tussen doop en communie

1 Bij dit artikel heb ik gebruik gemaakt van A.N. Hendriks, *Kinderen aan de tafel van Christus?* (1986), en Peter G. Sinia, *Children at the Lord's Supper* (2018).

2 Sinia, 45.

3 Sinia, 65 en 140.

4 Zie: W. Balke, 'Middeleeuwse doopleer en dooppraktijk', in: W. van 't Spijker e.a. (red.), *Rondom de Doopvont* (1983), 180, 183. Balke noemt van die zuigelingencommunie een voorbeeld vroeg in de 15e eeuw: na de doopplechtigheid werd het kind de eerste communie toegediend; de priester doopte zijn wijsvinger in de wijn en stak die driemaal in de mond van het kind.

5 Zie Hendriks, 28 en Sinia, 94.

Volwassenen moesten, voordat ze gedoopt werden, dooponderwijs volgen en dit afsluiten met een geloofsbelijdenis. Uit deze 'doopbelijdenissen' is onder andere de Apostolische Geloofsbelijdenis ontstaan.

De eerste die uitgebreider schreef over het toelaten van kinderen was Augustinus (bisschop van Hippo, † 430). Hij verdedigde het belang van zelfonder-

de verwijzing naar Johannes 3:5 en 6:53 voldoende. De leeftijd van de kinderen lijkt er niet toe te doen.

Toen in de 6^e eeuw het evangelie aan de Germanen werd verkondigd kreeg de doopcatechese een opleving. Later zette keizer Karel de Grote († 814) zich in voor verbetering ervan. Maar er was geen catechetisch onderwijs voor gedoopte kinderen.

**Bij de Hussieten ontstond de praktijk
dat kinderen vanaf 12 jaar, die voor zichzelf
konden antwoorden, een soort
geloofsbelijdenis (persoonlijke geloofskeus)
aflegden bij het vormsel**

Vanaf de 9^e eeuw schoof de *biecht* (belijdenis van zonden) als sacrament steeds meer tussen doop en avondmaal. Biechten werd een vereiste voor elke deelname aan het avondmaal. Ook de *confirmatie* (vormsel), waarbij het gaat om het ontvangen van de Heilige Geest via handoplegging en zalving, schoof als – eenmalig – sacrament tussen doop en communie.

Vanaf de 10e eeuw kwam er meer aandacht voor de betekenis en praktijk van de sacramenten. Het gevolg was dat voor kinderen de communie die volgde op de doopcommunie steeds vaker en steeds langer werd uitgesteld. Dit ging samen op met het opkomen van de opvatting dat het sacrament méér is dan een symbool, en dat brood en wijn (na de ‘consecratie’) veranderen in het werkelijke lichaam en bloed van Christus. In deze periode steunt een meerderheid nog de praktijk van kindercommunie. Maar een groeiende minderheid krijgt aarzelingen.

Het vierde Lateraans Concilie (1215)

Op het vierde Lateraans Concilie komt voor het eerst officieel de vraag aan de orde of er niet een minimumleeftijd en een minimum aan vereisten moeten komen voor toelating tot de communie. Canon 21 van dit concilie zegt dat zij die de ‘leeftijd des onderscheids’ hebben bereikt hun zonden zullen belijden, minstens eens per jaar, en de Communie zullen ontvangen, minstens op Pasen, en dat op een eerbiedige manier. Tenzij er goede redenen voor afhouding zijn.⁵ Deze uitspraak lijkt bijgedragen te hebben aan de verdwijning van de doopcommunie voor kinderen.

Bij de ‘toelatingseisen’ in later eeuwen wordt vermeld dat kinderen van 7 jaar en ouder minimaal het Onze Vader en het Credo moeten kennen. Overigens blijkt de ‘leeftijd des onderscheids’ een

rekbaar begrip: 7, 10, 12 of 14 jaar? Dat verschilde niet alleen per plaats maar ook per kind.

Voorlopers van de Reformatie

In de latere Middeleeuwen ontstonden groeperingen die als voorlopers van de Reformatie beschouwd kunnen worden, zoals de Waldenzen (ca. 1200) en de Hussieten of Boheemse Broeders (ca. 1450, volgelingen van Johannes Hus). Bij de laatsten ontstond de praktijk dat kinderen vanaf 12 jaar, die voor zichzelf konden antwoorden, een soort geloofsbelijdenis (persoonlijke geloofskeus) aflegden bij het vormsel. Intussen handhaafden ze wel de doopcommunie bij kleine kinderen. Luther was het op veel punten met de Hussieten eens, maar volgde hen hierin niet.

In Nederland pleitte Erasmus († 1536), die veel waardering had voor de Boheemse Broeders, voor vernieuwing van de doopbelofte bij alle kerkleden. Hij benadrukte dat een kind bij het vormsel persoonlijk de doopbelofte moest herhalen, nadat het catechetisch onderwijs ontvangen had. Hij achtte daarom een opschuiven van het vormsel naar een wat hogere leeftijd noodzakelijk. De kerk moest niet bestaan uit naamchristenen, maar uit bewuste belijders.

B. De Reformatoren

De Reformatie van de 16^e eeuw brengt een nieuwe visie op de verhouding van Woord en sacrament: sacramenten als

teken en zegel bij het Woord. Er komt meer aandacht voor het geloof van degenen die het sacrament ontvangt. Daarom wordt er gepleit voor catechetisch onderwijs (kennis van de Tien Geboden, het Onze Vader en het Credo) voor de kinderen, opdat zij in de weg van *openbare belijdenis* van het geloof volwaardige kerkleden kunnen worden en tot het avondmaal worden toegelaten.

Luther ziet bewust geloof als noodzakelijk voor een waardige viering van het avondmaal. Aan de toegang tot de tafel verbindt hij een *geloofsonderzoek*. Dat vindt bij hem in de privésfeer plaats. Er is dus nog geen openbare geloofsbelijdenis. Kinderen wil hij pas vanaf 7 jaar toelaten.

Bucer krijgt te maken met het verwijt van de Wederdopers dat een kerk die kinderen doopt geen tucht kan handhaven, en ware christenen samen met naamchristenen toelaat tot het avondmaal. In reactie hierop geeft hij de *confirmatie* een eigen vorm: een geloofsbelijdenis met handoplegging, als afsluiting van de catechese en vóór de toelating tot het avondmaal. Met nadruk handhaaft hij echter het goed recht van de kinderdoop.

Voor Calvijn is het geen vraag: kinderen kunnen slechts na het belijden van het geloof toegang tot het avondmaal krijgen. Dat hangt samen met zijn sacramentsleer. Sacramenten zijn tekenen met een tweezijdig karakter: God betuigt en bevestigt daardoor zijn ‘goede wil’ jegens ons, wij betuigen daardoor

ons geloof. Die tweezijdigheid ziet Calvijn duidelijk bij het avondmaal (1 Kor. 11: de dood van de Here ‘verkondigen’), maar ook bij de doop van volwassenen. Bij kinderen schuift dat ‘tweede gebruik’ naar een later tijdstip.

Voor het catechetisch onderricht aan de kinderen schrijft Calvijn zijn ‘Catechismus’ (1542). In plaats van het vorm-

tot een bepaalde leeftijd zijn gekomen. Over het algemeen sloten de reformatoren dus aan bij de rooms-katholieke praktijk sinds het 4^e Lateraans Concilie: toelating na catechetisch onderwijs, en op een passende leeftijd.

Latere gereformeerde en lutherse theologen volgden hen hierin en hielden een leeftijd aan van 12 tot 14 jaar. Daarbij bleef 1 Korintiërs 11 een belangrijke rol spelen.

**Voor Calvijn is het geen vraag:
kinderen kunnen slechts na het
belijden van het geloof toegang tot
het avondmaal krijgen. Dat hangt
samen met zijn sacramentsleer**

sel stelt hij een *confirmatie* voor zoals bij Bucer: openbare belijdenis van het geloof. In zijn *Institutie* noemt hij daarvoor de leeftijd van 10 jaar. Maar dit lijkt rekbaar.⁶

Meerdere gereformeerde catechismussen en belijdenissen wijzen de toelating van jonge kinderen tot het avondmaal af.⁷ Ook meerdere gereformeerde kerkordes willen kinderen pas toelaten na behoorlijk onderwijs en het doen van geloofsbelijdenis. Men was zich bewust van toelating op jongere leeftijd in de vroege kerk, maar vond de latere afwijzing daarvan terecht.

Men zag namelijk een duidelijk verschil tussen doop en avondmaal. Daarvoor wees men op 1 Kor 11: kinderen kunnen nog niet onderscheiden. Luther wilde overigens deze tekst niet als argument tegen kindercommunie gebruiken, maar latere Lutheranen volgden hem hierin niet.

De reformatoren zagen eveneens een duidelijk verschil tussen besnijdenis en Pascha: bij Pascha moesten de kinderen

C. De Nederlandse protestantse kerken

In de praktijk van de Nederlandse vluchtelingengemeente te Londen (vijftiger jaren van de 16e eeuw) deden kinderen van 13 à 14 jaar openbare geloofsbelijdenis en werden zo toegelaten tot het avondmaal (zie Marten Micron, *Christelijke Ordinancien*, 1554). Het kerkboek van Datheen (1566) trekt de lijn van de reformatoren door: aan het avondmaal is alleen plaats voor hen die het geloof beleden hebben. En daar hoort ook een ‘onderzoek’ bij.

Het Convent van Wezel (1568) sprak zich in dezelfde lijn uit. Het onderzoek naar de geloofskennis en de openbare geloofsbelijdenis vonden afzonderlijk plaats. Bij kinderen was het onderzoek ‘publiek’, bij volwassenen ‘privaat’. In het voetspoor van Calvijn en Londen werd van kinderen minder gevraagd dan van volwassenen.

Ook de provinciale Synode van Dordrecht (1574), en de nationale Synodes van Dordrecht (1578) en Middelburg (1581) sloten zich aan bij de visie van de reformatoren. De Synode van Dordrecht 1619 nam in haar ‘Kerkenordeninghe’ een bepaling op die eeuwenlang van kracht bleef:

6 Volgens Sinia (109) noemt Calvijn een leeftijd van 7 tot 14 jaar. Deze interpretatie van Sinia verschilt van die van B. Kamphuis e.a., die 10 jaar en ouder noemen (Sinia, 110, noot 559). Vgl. Hendriks, 53.

7 Sinia, 112, 114.

**Over het algemeen sloten de reformatoren
dus aan bij de rooms-katholieke praktijk
sinds het 4e Lateraans Concilie:
toelating na catechetisch onderwijs,
en op een passende leeftijd**

*Men sal niemandt ten Avont-
mael des Heeren toelaten / dan
die na der ghewoonheydt der
Kercken / tot de welck hy hem
voeght / belijdenisse der Ghere-
formeerde Religie gedaen heeft
/ mitsgaders hebbende ghetuyg-
henisse eens vromen wandels /
sonder welcke oock de ghene
die uyt andere Kercken comen /
niet zullen toegelaten worden.*

En nu?

Binnen de GKv werd in de 60'er en 80'er jaren van de vorige eeuw vrij uitvoerig gediscussieerd over de vraag of kinderen mogen worden toegelaten aan het avondmaal. De eensgezinde conclusie van het debat was dat het deelnemen van jonge kinderen niet past bij (het karakter van) het avondmaal. Daarna was het een tijdje stil.

De discussie kwam weer op gang toen ds. Adrian Verbree in 2009 in zijn boek *Over dopen* breed inging op het onderwerp. In de daaropvolgende jaren werden in *De Reformatie* en in *Nader Bekeken* heel wat artikelen gewijd aan het onderwerp. Binnen de NGK hield ds. Peter Sinia zich uitvoerig bezig met het thema.

Voorstanders van 'kinderen aan het avondmaal' voeren allerlei vragen en argumenten aan, zoals:

- Dat de Bijbel zich niet uitspreekt over het wel of niet toelaten van kinderen aan het avondmaal, wil nog niet zeggen dat het niet Bijbels

is. Er wordt immers ook niet expliciet gezegd dat zusters welkom zijn aan de tafel van de Heer?

- Het avondmaal is misschien nog wel duidelijker dan de doop een teken en zegel van het verbond: Christus' bloed is het bloed van het nieuwe verbond (Luc. 22:20). Tot dat verbond behoren ook de kinderen van de gemeente (daarom kennen wij de kinderdoop). Waarom wel gewassen in het bloed van Christus, maar niet drinken van de wijn als teken van Christus' bloed?
- Zegt Jezus niet: laat de kinderen tot Mij komen en verhinder ze niet?! (Mar. 10:14) En: het Koninkrijk van de hemel is voor wie wordt als zij (Mat. 18:3; 19:14).
- Het is duidelijk, dat Christus het avondmaal instelde in het verlengde van het pesachmaal (1 Kor. 5: Jezus, ons pesachlam). En daaraan namen ook de kinderen deel.
- Paulus zegt in 1 Korintiërs 11 wel dat kritische zelfreflectie onmisbaar is, maar dat zegt hij tegen volwassenen!
- En tenslotte: vandaag haken veel jongeren af. Daaruit blijkt, dat ook zij – meer dan ooit! – het avondmaal nodig hebben, als heilsmiddel.

Steeds meer is er instemming met de gedachte dat kinderen een plek mogen hebben aan de tafel, of, sterker nog: dat zij die plek nodig hebben. In de gefuseerde NGK lijkt het onderwerp niet meer op de synodetafel te komen; het wordt – stilzwijgend – overgelaten aan de vrijheid en verantwoordelijkheid van de plaatselijke kerkenraden. Inmiddels zijn er heel wat NGK-kerken waar kin-

deren deelnemen aan het avondmaal. Toch zijn er, zoals ook blijkt uit bovenstaand overzicht, redenen te over om het onderwerp zorgvuldig te overwegen. Dat gebeurt in dit themanummer van *Nader Bekeken*. ■

KINDEREN, PESACH EN HET AVONDMAAL

Zouden kinderen niet moeten deelnemen aan het avondmaal? Die vraag wordt al snel gesteld als in discussies over kinderen en de kerk het Oude Testament wordt ingebracht. Het is immers duidelijk dat kinderen meededen met de viering van Pesach? Met deze redenering wordt een directe lijn getrokken ván het pesachfeest dat beschreven wordt in Exodus 12 en dat gevierd werd in de Israëlitische huizen, náár de instelling van het avondmaal tijdens het laatste Pesach dat Christus vierde met zijn discipelen.

IM

aar de verbinding die hier gelegd wordt tussen Pesach en

het avondmaal roept heel wat vragen op. En bij nader onderzoek blijkt dat deze manier van redeneren nogal oppervlakkig is en geen recht doet aan de Bijbelse gegevens.

In deze bijdrage bespreek ik het Pesach, zoals het werd ingesteld in Egypte en zoals het vervolgens werd gevierd in het Beloofde Land en later in de tijd van het Nieuwe Testament. Daarbij let ik vooral op de deelname van kinderen. Daarna ga ik na wat het betekent dat Christus het avondmaal tijdens een pesachviering heeft ingesteld, en

wat de verhouding is van het ene maal tot het andere. Vervolgens behandel ik de vraag wie er in aanmerking komen voor deelname aan het avondmaal. Ik sluit af met enkele conclusies.

1. Pesach

Pesach in Egypte

De Heer had opdracht gegeven dat elk gezin in de laatste nacht van Israëls slavernij in Egypte een lam moest slachten, roosteren en eten met ongezuurde broden en bittere kruiden.

Het bloed van het lam moest worden aangebracht op de deurposten van het huis en iedereen moest binnenblijven tot de morgen. De Heer zou door het land Egypte gaan en alle eerstgeborenen doden, maar Hij zou de huizen met bloed aan de deurposten voorbijgaan; de eerstgeborenen van deze families werden van de dood gered.

moesten besneden worden voordat ze mochten deelnemen aan deze maaltijd (Ex. 12:48). Het was dus een verbondsmaal van Gods volk, en kinderen die oud genoeg waren om vast voedsel te eten namen eraan deel als leden van het verbond door besnijdenis. Zulke pesachvieringen werden ook gehouden in de woestijn (Num. 9:1-5)

laten wonen” (Deut. 16:2). Dit bevel werd herhaald in zowel negatieve als positieve vorm. “U mag de dieren voor het pesachoffer niet slachten in elk van de steden die de HEER, uw God, u zal geven, maar u moet dat doen op de ene plaats die Hij zal uitkiezen om er zijn naam te laten wonen, en wel ’s avonds, bij zonsondergang, het tijdstip waarop u uit Egypte vertrok” (Deut. 16:5,6). Nu Pesach niet meer thuis gevierd werd, kon het bloed niet langer op de deurposten aangebracht worden. In plaats daarvan werd het tegen het altaar gegoten zoals gebruikelijk was bij de zondoffers (2 Kron. 35:11; vgl. 29:22).

Pesach was duidelijk een familiegebeurtenis. Tegelijk was deze maaltijd in de ogen van God ook een gemeenschapsgebeurtenis

Pesach was duidelijk een familiegebeurtenis. Uit het gebruik van het woord ‘gezin’ (Ex. 12:3,4)¹ en de vermelding van kinderen die konden vragen wat de betekenis was van dit maal (Ex. 12:26) blijkt dat deze maaltijd een familiaal karakter had. Dat betekent niet per se dat baby’s en kleuters ook deelnamen. Het is moeilijk voorstelbaar dat kleine kinderen, die gewoonlijk pas rond hun derde levensjaar van de borst af waren, lamsvlees en bittere kruiden moesten eten (2 Makk. 7:27; vgl. 1 Sam. 1:24).

Tegelijk was deze viering meer dan een *familiegebeurtenis*. In de ogen van God was deze maaltijd ook een *gemeenschapsgebeurtenis*. ‘De voltallige gemeenschap van Israël’ of ‘Ieder die tot de gemeenschap van Israël behoort’ (Ex. 12:6,47) was erbij betrokken. Deze brede betrokkenheid was wel beperkt tot degenen die er echt bij hoorden. Degenen die geen deel uitmaakten van de verbondsgemeenschap

en op de vlakten van Jericho nadat Israël de Jordaan was overgestoken (Joz. 5:10-12).

We mogen aannemen dat al deze pesachvieringen werden gehouden in de context van huis en familie. Met de inname van het Beloofde Land vonden er enkele belangrijke veranderingen plaats.

Pesach bij het centrale heiligdom

Ter voorbereiding op Israëls tijd in het land Kanaän gaf de Heer aangepaste instructies voor de viering van Pesach, die behoorlijk afweken van de regels van Exodus 12. Na de vestiging van Israël in het Beloofde Land moest het slachten en eten van het offerlam niet langer plaatsvinden in de huizen van de Israëlieten, maar in het centrale heiligdom. “Voor het pesachoffer ter ere van de HEER moet u geiten, schapen of runderen slachten op de plaats die Hij zal kiezen om er zijn naam te

Deze verandering van locatie, van thuis naar de tabernakel of tempel, betekent dat de oorspronkelijke familiale omgeving naar de achtergrond schoof. De nieuwe plaats had ook consequenties voor wie regelmatig bij zulke pesachoffers aanwezig zouden zijn. God beval: “Driemaal per jaar moeten alle mannen dus voor de HEER, uw God, verschijnen op de plaats die Hij zal kiezen: voor het feest van het Ongedesemde brood, het Wekenfeest en het Loofhuttenfeest” (Deut. 16:16; ook Ex. 23:17; 34:23). Pesach, dat niet speciaal genoemd wordt, werd ingedeeld bij het feest van het Ongedesemde brood, dat direct op Pesach volgde (Ex. 12:14,15; Lev. 23:5,6). Daardoor werden beide feesten soms zelfs met elkaar geïdentificeerd, bijvoorbeeld in het evangelie volgens Lucas: “Het feest van het Ongedesemde brood, dat Pesach genoemd wordt, was bijna aangebroken” (Luc. 22:1).

Met de centralisering van de aanbidding werd Pesach een pelgrimsfeest waar alleen de mannen moesten verschijnen (Ex. 23:17; 34:23; Deut. 16:16). Dat het hier om volwassen

¹ De meeste Bijbelcitaten komen uit de NBV21.

mannen gaat, is af te leiden uit Deuteronomium 20:13,14, de enige andere plek waar voor mannen hetzelfde woord (*zəkûr*) gebruikt wordt. In deze passage geeft God bevel om, als een dorp de aangeboden vredesvoorwaarden verwerpt, alle mannen (*zəkûr*) te doden, maar vrouwen en kleine kinderen te sparen. Waarschijnlijk was in het oude Israël twintig jaar de leeftijd van de volwassenheid. Een aanwijzing daarvoor is dat alle mensen van twintig jaar en ouder die in de woestijn hadden gerebelleerd verantwoordelijk werden gehouden voor hun daden en van toegang tot het Beloofde Land werden uitgesloten (Num. 14:29-31). Zij werden namelijk geacht over het nodige onderscheidingsvermogen te beschikken. Jongeren onder de twintig “(zijn) zich nog niet bewust (...) van goed en kwaad” (Deut. 1:39). Ook werden mensen van twintig jaar en ouder opgenomen in de volkstelling en waren zij verplicht ‘deze heffing

verwacht. Hoewel we niet precies weten om welke gelegenheid het gaat, lezen we in 1 Samuël 1:21 en ook in vers 3-7 dat Elkana ‘met zijn familie’ elk jaar naar de tabernakel in Silo ging om het jaarlijkse offer te brengen en om zijn gelofte in te lossen. Toen Samuël eenmaal van de borst af was, waarschijnlijk rond zijn derde jaar (2 Makk. 7:27), ging Hanna met haar zoon op reis naar Silo (1 Sam. 1:24). Het was niet ongewoon dat vrouwen en kinderen reisden, dus zij hebben mogelijk ook de pesachfestiviteiten op de centrale aanbiddingsplaats bezocht.

Wat deze viering betreft: het is opmerkelijk dat Deuteronomium 16, nadat gesteld is dat het paaslam gegeten moest worden “op de ene plaats (...) die Hij zal uitkiezen”, verdergaat met: “de volgende morgen kunt u weer naar uw eigen woonplaats terugkeren” (Deut. 16:7). Dit kan niet betekenen dat de Israëlieten naar huis gingen.

naar het centrale heiligdom kwamen voor de drie feesten (Ex. 23:17). De wet karakteriseerde Pesach niet langer als een exclusieve familiegebeurtenis. De *nationale* dimensie van het feest stond nu voorop.

Na de inname van Kanaän worden in de Schrift slechts vier specifieke pesachfeesten genoemd. De viering van Pesach door Salomo (als onderdeel van het feest van het Ongedesemde brood (2 Kron. 8:13) wordt kort vermeld. Er wordt uitvoerig aandacht besteed aan de grote pesachfeesten die gehouden werden in de tijden van herleving en terugkeer naar de ware eredienst van de HEER onder koning Hizkia (2 Kron. 30:1-27) en koning Josia (2 Kon. 23:21-23; 2 Kron. 35:1-19). Enorme massa's mensen kwamen om het mee te vieren. Gezien de religieuze geestdrift die er was, en de wens de HEER te eren, is het aannemelijk dat er onder de deelnemers, naast de volwassen mannen, toch minstens enkele vrouwen en kinderen waren. Dat geldt ook voor de groep die Pesach vierde in de dagen van Ezra na de terugkeer uit de ballingschap (Ezra 6:19-22). Flavius Josephus schrijft over deze viering dat “alle mensen kwamen aanstromen vanuit hun dorpen naar de stad en in een staat van reinheid het feest vierden met hun vrouwen en kinderen, in overeenstemming met de wet van hun vaders”.

Met de centralisering van de aanbidding werd Pesach een pelgrimsfeest waar alleen de mannen moesten verschijnen

voor de HEER' te betalen (Ex. 30:14). Het was ook de leeftijd voor militaire dienst (Num. 1:3).

Hoewel alleen volwassen mannen verplicht waren om te gaan, is het goed voorstelbaar dat vrouwen en kinderen meegingen als dat enigszins mogelijk was. Ook op het Wekenfeest en het Loofhuttenfeest in het centrale heiligdom werden immers “uw zonen en dochters, uw slaven, uw slavinnen, de Levieten die bij u in de stad wonen, en de vreemdelingen, de weduwen en de wezen” (Deut. 16:9-15; vgl. 12:7)

Het moet verwijzen naar een tijdelijke huisvesting buiten Jeruzalem, hun eigen ‘thuis’-achtige verblijf bij het centrale heiligdom, waar ze – met meerdere familieleden, als die meekwamen voor Pesach – verbleven voor de duur van het feest. Het feit dat de mensen zich per groep van families moesten voorbereiden (2 Kron. 35:5,6) geeft de indruk dat ook gezinnen in Jeruzalem aanwezig waren voor Pesach. Maar het is belangrijk om vast te stellen dat de wet duidelijk alleen van de volwassen mannen eiste dat ze

Pesach in de tijd tussen Oude en Nieuwe Testament en in het Nieuwe Testament

Er is een aanzienlijke continuïteit in de wetgeving omtrent Pesach in Deuteronomium en de manier waarop Pesach gevierd werd in de tijd *tus-*

**Een essentieel onderdeel van Pesach
en een belangrijk element van
onderwijs was het moment waarop
de jongste zoon, volgens de traditie,
zijn vader vroeg: “Waarom is deze nacht
anders dan alle andere nachten?”**

sen Oude en Nieuwe Testament, en gedurende het Nieuwe Testament. Het boek Jubileeën, geschreven in ongeveer het midden van de 2^e eeuw voor Christus, zegt dat Pesach gegeten moet worden in het heiligdom van de HEER: “En al de mannen die op die dag komen, zullen Pesach eten in het heiligdom van uw God voor de HEER; ieder van twintig jaar of ouder, want zo is het geschreven en bepaald dat zij het zullen eten in het heiligdom van de HEER” (Jub. 49:17; zie ook vv.18-21). Echter, Jubileeën beperkt de viering niet tot deze mannen van twintig jaar en ouder. Zij *moeten* vieren, maar anderen worden aangemoedigd ook deel te nemen. De vereiste om Pesach te vieren geldt voor ‘al de kinderen Israëls’ en voor ‘alle leden van de gemeenschap van Israël’, dat is de natie in zijn geheel (Jub. 49:8, 14-16). Deze plicht werd vervuld als de hele familie daadwerkelijk voor de viering aanwezig was, maar er was ook aan voldaan als alleen de mannen kwamen. In dat geval representeerden zij de rest van de familie en vervulden daarmee de wet.

Uit de beschikbare historische bronnen kunnen we het volgende opmaken over de viering van Pesach in de tijd tussen het Oude en Nieuwe Testament en gedurende het Nieuwe Testament. Het pesachlam werd geslacht op de

binnenhof van de tempel door groepen gelovigen van ten minste tien mannen – Jezus en zijn discipelen vormden dus een groep van dertien deelnemers (Mat. 26:20). Er waren ook groepen van vrouwen en slaven. Een priester sprenkelde het bloed van het geslachtelam op het altaar. De groepen gelovigen aten het offerlam op verschillende plaatsen in Jeruzalem: thuis, in een kamer die voor de gelegenheid gereserveerd was (vgl. Mat. 26:17-19), of op een binnenplaats. De maaltijd werd gehouden met alle aanwezigen, inclusief een volledig huishouden met eventueel aanwezige kinderen, volgens de instructies van Exodus 12:43-48. Een essentieel onderdeel van Pesach en een belangrijk element van onderwijs was het moment waarop de jongste zoon, volgens de traditie, zijn vader vroeg: “Waarom is deze nacht anders dan alle andere nachten?” Zijn vader hielp hem zo nodig met het stellen van deze vraag.

Kortom, hoewel de wet alleen eiste dat mannen van twintig jaar en ouder deelnamen aan Pesach (Deut. 16:16), is er geen bewijs dat andere Israëlieten niet mochten deelnemen. Deze conclusie wordt in het Nieuwe Testament bevestigd.

Lucas vertelt: “Zijn [Jezus’] ouders gingen jaarlijks voor het pesachfeest

naar Jeruzalem. Toen Hij twaalf jaar was, maakten ze weer hun gebruikelijke pelgrimstocht” (Luc. 2:41,42). In plaats van de wet minimaal te honoreren, ging de hele familie van Nazaret naar Jeruzalem. Zo’n voetreis was een behoorlijke onderneming. Het kostte drie tot vier dagen om de ongeveer 128 kilometer af te leggen. Er is altijd veel aandacht geweest voor het feit dat Jezus twaalf jaar was, alsof dat het begin van de volwassenheid markeerde en verband zou houden met de leeftijd van verantwoordelijkheid en met de ceremonie van bar mitswah, die gewoonlijk plaats had op de dertiende verjaardag. Maar Jezus was twaalf, niet dertien, en deze ceremonie was in de tijd van het Nieuwe Testament onbekend. Jezus wordt beschreven als baby (Luc. 2:22), als klein kind (Luc. 2:40) en als kind of jongen (Luc. 2:43); dat is dus onder de puberteitsleeftijd. Hij was nog geen man tijdens dit speciale Pesach. Gelet op de gebruiken van die tijd mogen we niet uit de tekst afleiden dat Jezus hier voor de eerste keer tijdens Pesach in Jeruzalem was omdat hij bijna de leeftijd bereikte waarop Hij voor zijn gedrag verantwoordelijkheid voor God moest nemen. Hoe dan ook, voor ons onderzoek maakt het niet veel uit of dit zijn eerste keer was of niet. Jezus nam als jonge jongen deel aan de festiviteiten rond Pesach.² Als dat zo is, waarom kunnen kinderen dan niet deelnemen aan het avondmaal? Om die vraag te beantwoorden moeten we een duidelijk beeld krijgen van het verband tussen het avondmaal en Pesach.

² Zie de discussie in Van Bruggen, *Lucas*, p.99, 100.

³ Het is interessant op te merken dat de introductie van wijn een probleem opleverde voor de deelname van vrouwen en kinderen.

*Het laatste avondmaal,
gebrandschilderd venster
in de St-Pierre in Dreux*

2. Pesach en het avondmaal

Er is een doorgaande lijn (continuïteit) van Pesach naar het avondmaal, maar er zijn ook punten van verschil (discontinuïteit). De continuïteit is duidelijk in het feit dat de Here Jezus het avondmaal instelde tijdens het pesachmaal (Mar. 14:12-16; Luc. 22:7-15). Ook wordt Christus ons pesachlam genoemd (1 Kor. 5:7). En bij zowel Pesach als het avondmaal staat centraal het bevel om Gods grote daden van verlossing voor zijn volk te herdenken (Ex. 12:14 en 26,27; 1 Kor. 11:24-26). Toch moeten we ook de belangrijke punten van discontinuïteit zien.

Het avondmaal is niet een christelijk Pesach

Het avondmaal is niet een christelijk pesachfeest. Het is juist een vervulling

van Pesach en kan er niet mee gelijkgesteld worden. Het ongedesemde brood van Pesach was ‘tranenbrood’, omdat Israël ‘overhaast uit Egypte vertrok’ (Deut. 16:3). Maar aan dit element van Pesach gaf Christus een nieuwe betekenis. Hij koppelde het brood niet aan de ellende van Egypte en het haastige vertrek van de Israëlieten naar de vrijheid, maar Hij brak het brood en zei: “Dit is mijn lichaam, dat voor jullie gegeven wordt. Doe dit, telkens opnieuw, om Mij te gedenken” (Luc. 22:19; 1 Kor. 11:24). Dit moeten verrassende woorden geweest zijn voor de discipelen. Dit was iets geheel nieuws! Het brood werd nu gelijkgesteld met het lichaam van Christus (vgl. Joh. 6:35-58), het nemen en eten ervan was nu bedoeld om hen te herinneren aan zijn eigen offer. Hem moesten zij gedenken als ze het brood braken volgens het bevel van Christus en niet de haastige vlucht uit Egypte zoveel eeuwen geleden.

Christus gebruikte dus één element van Pesach, het pesachbrood, om één element van het avondmaal vast te leggen, maar Hij gebruikte ook iets wat niet bij het oorspronkelijke Pesach hoorde. Volgens de opdracht van de Here God kende dat feest drie elementen: het lam, het ongedesemde brood en de bittere kruiden (Ex. 12:8), en voor al deze elementen bestond een verklaring (vgl. Ex. 1:14; 12:13 en 39). Op den duur werden ook bekers wijn onderdeel van het pesachritueel, maar daar had de HEER nooit speciaal om gevraagd.³ Maar nu betrok Christus het element wijn bij het avondmaal. Als de apostel Paulus over de instelling van het avondmaal vertelt, spreekt hij van “de beker waarvoor wij God loven en danken” (1 Kor. 10:16). Dit kan de derde beker geweest zijn van het pesachmaal zoals het in de tijd van Jezus gevierd werd. De Here Jezus bracht ook dit element in verband met zichzelf. Toen Hij de beker aan zijn discipelen gaf, zei Hij: “Doe dit (...) om Mij te

gedenken” (1 Kor. 11:25). Christus zei echter meer en onderstreepte op die manier het nieuwe van wat Hij instelde. Hij zei ook: “Dit is mijn bloed, het bloed van het verbond, dat voor velen vergoten wordt” (Mar. 14:24) en “Drink allen hieruit, dit is mijn bloed, het bloed van het verbond, dat voor velen vergoten wordt tot vergeving van zonden” (Mat. 26:27,28, zie ook

en maaltijd in het Oude Testament. De uitdrukkingen ‘mijn bloed van het verbond’ en ‘het nieuwe verbond in mijn bloed’ zullen de discipelen hebben herinnerd aan de verbondssluiting in Exodus 24. In dat hoofdstuk lezen we dat God Mozes, Aäron, Nadab, Abihu en zeventig van Israëls oudsten uitnodigt naar Hem toe te komen, de berg op. Voordat dat gebeurde werden

nieuwe verbond in zijn bloed begon tot vergeving van zonden (Mat. 26:28; 1 Kor. 11:25; Heb. 9:11-28).

Vervulling van de oudtestamentische offerdienst

Deze realiteit plaatst de offerdood van Christus in een veel breder kader dan alleen het pesachoffer. Hierdoor verschuift ook de aandacht voor de kwestie van deelname van kinderen, en het argument dat ze toegang hebben tot het avondmaal vanwege de overeenkomst met Pesach wordt een stuk minder overtuigend. Want Pesach is slechts een deel van de achtergrond van het avondmaal. Er is ook dat unieke maal op de berg Sinai geweest. Dat was een voorafschaduw van de viering van het avondmaal. De betekenis van dat maal voor het aangezicht van God moet niet onderschat worden.⁴ De dood van Christus zoals die herdacht wordt in het avondmaal is daarom niet alleen de vervulling van het pesachlam, maar ook van het maal dat plaatshad op de berg Sinai. We kunnen nog verder gaan: het avondmaal is in feite de vervulling van de hele oudtestamentische offerdienst, die de vergeving van zonden betekende en leven met God in het verbond mogelijk maakte. Zoals Herman Ridderbos het verwoordt in zijn commentaar op de instelling van het avondmaal: “De grote, centrale gedachte is, dat Jezus’ dood het verzoeningsoffer bij uitstek is, de vervulling van alles wat als zodanig gesymboliseerd werd onder het oude verbond. En als Hij aan zijn discipelen zijn lichaam en bloed te eten en te drinken geeft, is dat de vrucht van dit allesomvattende, alles vullende verzoeningsoffer”.

Door de betekenis van deze beker zó voor te stellen scheidde de Here Jezus het avondmaal op een beslissende manier van het pesachfeest, waarbij nooit bloed aan de tafelgasten werd aangeboden, ook niet symbolisch

1 Kor. 11:25). Ook deze woorden moeten een schok geweest zijn voor de discipelen. Als er iets in de Israëlitische geest gegrift stond, dan was het wel dat het drinken van bloed absoluut verboden was (zie bv. Lev. 17:11). Door de betekenis van deze beker zó voor te stellen scheidde de Here Jezus het avondmaal op een beslissende manier van het pesachfeest, waarbij nooit bloed aan de tafelgasten werd aangeboden, ook niet symbolisch.

De maaltijd op de berg

Maar er moet meer gezegd worden over de betekenis en achtergrond van de instelling van het avondmaal door Christus. Met zijn woorden over de wijn en de beker zinspeelde de Verlosser op een andere gebeurtenis

er offers gebracht en las Mozes het boek van het verbond voor aan Israël. Daarna nam hij de helft van het bloed van de offers, besprenkelde daarmee het volk en zei: “Met dit bloed wordt het verbond bekrachtigd dat de HEER met u heeft gesloten door u al deze geboden te geven” (Ex. 24:8). Daarna gingen de door God gekozen mannen de berg op en waren bij Hem. “(...) zij zagen de God van Israël” en “(...) zij zagen Hem, en zij aten en dronken” (Ex. 24:10,11). Toen Christus bij de instelling van het avondmaal zei: “Dit is mijn bloed, het bloed van het verbond”, had Hij duidelijk die ontzagwekkende gebeurtenis in gedachten, waarbij het bloed van dieren op Gods volk gesprenkeld werd als het ‘bloed van het verbond’, en ook de bijbehorende maaltijd. Nu was Hijzelf degene die zijn bloed gaf met zijn offer aan het kruis en die daarmee het

De woorden van de instelling van het avondmaal verwijzen in brede zin naar de verzoening en verbondsgemeenschap met de levende God waarop de sprenkeling van bloed en het maal op de berg Sinai zinspeelden en die daarin ook gezien kon worden. Met deze woorden plaatst het avondmaal dit element van de gemeenschap met de Heer en met elkaar veel sterker op de voorgrond dan Pesach (1 Kor. 10:16,17). In feite is deze nadruk op de gemeenschap met de levende God niet specifiek verbonden met Pesach en klinkt die ook niet door in de woorden die bij die maaltijd uitgesproken worden. Maar bij het avondmaal staat de notie van gemeenschap wél centraal, als een vervulling niet slechts van Pesach, maar ook van het maal uit Exodus 24 en, inderdaad, van de hele offerdienst van de oude bedeling. “Laat de beker waarvoor wij God loven en danken ons niet delen in het bloed van Christus? Laat het brood dat wij breken ons niet delen in het lichaam van Christus?” (1 Kor. 10:16,17).

Wat de discontinuïteit tussen Pesach en het avondmaal betreft, is het opmerkelijk dat de apostel Johannes bewust afstand schept tussen het pesachmaal en het christelijk geloof. In zijn evangelie spreekt hij over Pesach als ‘het Joodse pesachfeest’ (Joh. 6:4 en ook 2:13, 11:55), daarmee suggererend dat christenen zich niet langer met dit feest verbonden weten. Voor de christelijke lezers van Johannes is het een Joods feest. Christenen hebben nu met het avondmaal iets heel anders.

De plaats van kinderen

Als we dit allemaal overzien is het niet alleen simplistisch maar ook onge-

grond om te beweren dat kinderen aan het avondmaal zouden moeten deelnemen simpelweg omdat kinderen deelnamen aan het pesachmaal. Het avondmaal is geen christelijk Pesach, alsof ze aan elkaar gelijkgesteld kunnen worden. Het avondmaal is een nieuw sacrament met nieuwe vereisten, en wat voor het ene geldt, is niet per se ook op het andere van toepassing.⁵

Al in het Oude Testament werden op goddelijke aanwijzing veranderingen in de viering van Pesach doorgevoerd die de aanwezigheid van kinderen niet verplicht maakten en er geen hoge waarde aan toekenden.

Pesach was aanvankelijk bedoeld voor de hele familie, maar toen Israël eenmaal in het land Kanaän was, verplaatste de Heer de viering van het feest van de onmiddellijke omgeving van de familie naar de grotere context van de familie van Israël als natie. De viering moest nu plaatsvinden op de centrale plaats van de aanbidding. Alleen volwassen mannen die de jaren des onderscheids hadden bereikt waren verplicht aanwezig te zijn. Ook het nieuwe sacrament van het avondmaal is geen familiegebeurtenis, maar een feest van de gemeente, dat tijdens de eredienst gevierd wordt. Vanuit de vergelijking met het oudtestamentische Pesach is het niet verwonderlijk dat de Heer niet eiste of verwachtte dat elk lid van de verbondsgemeente aanwezig zou zijn. Sterker, de Schrift is er duidelijk over dat er met betrekking tot het avondmaal een beperking van kracht is.

Met het voortschrijden van de verlossingsgeschiedenis en de vervulling van Pesach in het avondmaal beperkte de Heer de aanwezigheid aan de avondmaalstafel. Alle Israëlieten, jong en oud, namen deel aan de uittocht uit de

slavernij van Egypte en daarom ook aan de viering van Pesach. Maar in de gemeente heeft niet noodzakelijk ieder lid deel aan de nieuwe uittocht uit de slavernij van de zonde door het pesachlam, Jezus Christus. Alleen zij die deelhadden aan deze nieuwe uittocht, dus zij die door het geloof in Christus kunnen getuigen dat zij van slavernij tot vrijheid gekomen zijn, mogen deelnemen aan het avondmaal. Het avondmaal is een sacrament van het nieuwe verbond en het is bestemd voor degenen in wier harten de Heer zijn wet heeft geschreven (Jer. 31:33). Deelnemers aan het avondmaal moeten actief betrokken zijn bij het herdenken en geloven dat Christus stierf tot verzoening van al hun zonden. Deze realiteit onderscheidt het avondmaal van het sacrament van de kinderdoop. Het kind is passief wanneer het gedoopt wordt, maar wie deelneemt aan het avondmaal moet actief zijn en er bewust voor kiezen om te reageren op Gods reddende genade in Christus door toegang te zoeken tot de tafel van de Heer. Gods Woord geeft aan wie kan worden toegelaten tot dit sacrament. Er moet aan bepaalde eisen voldaan worden, eisen die uiteindelijk de toegang tot het avondmaal beperken.

4 Volgens Venema (in *Children at the Lord's table?* p.64) ziet het Nieuwe Testament de gebeurtenis die in Exodus 24 is vastgelegd als een, zo niet de belangrijkste gebeurtenis van de oudtestamentische precedenten voor het avondmaal.

5 In verband hiermee kan men ook denken aan hoe de besnijdenis werd vervangen door de doop – twee geheel verschillende sacramenten spraken, voor wie tot het verbond behoorden, beide van de verbondsbeloften.

Jacob Gerritsz. Cuyp, *Paulus aan zijn schrijftafel*

3. 1 Korintiërs 11

De klassieke passage die de toegang tot het sacrament beperkt staat in de context van de vermaning van Paulus aan de gelovigen in Korinte vanwege hun verwerpelijk gedrag aan het avondmaal. Na deze berisping herhaalde hij hoe het avondmaal werd ingesteld en herinnerde hij hen eraan: “Dus altijd wanneer u dit brood eet en uit de beker drinkt, verkondigt u de dood van de Heer, totdat Hij komt” (1 Kor. 11:26). Deze woorden werden gevolgd door deze vermaning en instructie:

Daarom, wie op onwaardige wijze dit brood eet of de drinkbeker van de Heere drinkt,

is schuldig aan het lichaam en bloed van de Heere. Maar laat ieder mens zichzelf beproeven en laat hij zó eten van het brood en drinken uit de drinkbeker. Want wie op onwaardige wijze eet en drinkt, die eet en drinkt zichzelf een oordeel, omdat hij het lichaam van de Heere niet onderscheidt. Daarom zijn er onder u veel zwakken en zieken, en velen zijn ontslapen. Want als wij onszelf zouden beoordelen, zouden wij niet geoordeeld worden. (1 Kor. 11:27-31, HSV)

De instructies van de apostel beperken zich niet tot de Korintische gelovigen in hun bijzondere situatie.

Paulus geeft algemene richtlijnen, die altijd en overal waar het avondmaal bediend wordt van toepassing zijn. Dat blijkt wel uit de termen die hij gebruikt en die correct worden vertaald met ‘iemand’, ‘ieder mens’, ‘wie dan ook’.

Twee elementen zijn onderling verbonden: de noodzaak van zelfonderzoek en van het ‘onderscheiden van het lichaam’.

Onderzoek en (be)oordeling

Om te voorkomen dat men op onwaardige, dat is respectloze en zondige, wijze tot de tafel van de Heer komt,

moet men zichzelf *onderzoeken*. ‘Laat daarom iedereen zichzelf eerst beproeven voordat hij van het brood eet en uit de beker drinkt’ (1 Kor. 11:28). De reden voor dit zelfonderzoek is dat ‘wie eet en drinkt maar het lichaam van de Heere niet onderscheidt, zijn veroordeling over zich afroept’ (1 Kor. 11:29).

In het oorspronkelijke Grieks betekent het woord dat vertaald wordt met ‘beproeven’ (*dokimazō*) ‘kritisch onderzoeken om de echtheid vast te stellen’. Hier betekent het dat zij die overwegen aan het avondmaal aan te gaan, meer moeten doen dan zich overgeven aan simpele zelfreflectie. Zij moeten zichzelf onderzoeken, zoals Anthony Thiselton het verwoordt, ‘om vast te stellen dat ze met hun begrip, houding en gedrag écht delen (...) in alles wat

onderzoeken is dus vergelijkbaar met zichzelf beoordelen om er zeker van te zijn dat men voldoet aan de verwachtingen van Christus. Het Griekse woord (*diakrinō*) dat hier gebruikt wordt voor ‘beoordelen’ is hetzelfde als het woord dat gebruikt wordt bij de vereiste om het lichaam te ‘onderscheiden’ (1 Kor. 11:29). Dus de vereiste om zichzelf te onderzoeken en de vereiste om te beoordelen en te onderscheiden zijn nauw verbonden.

Het werkwoord *diakrinō* betekent ‘onderscheiden door te scheiden; vaststellen dat er verschil bestaat; beoordelen; een wettig besluit nemen; zorgvuldig aandacht geven’. In de directe context benadrukt de apostel dat de Korintiërs, als zij zichzelf oprecht onderzoeken en beoordelen, in staat zullen zijn te breken met het wanordelijk gedrag

men in Korinte en het is een terechte vraag of kinderen wel het noodzakelijke onderscheidingsvermogen hebben om gehoor te geven aan de apostolische vermaning.

Het lichaam onderscheiden

Naast het zelfonderzoek en de zelfbeoordeling is er nog een vereiste voor het aangaan aan het avondmaal, namelijk het onderscheiden van het lichaam van de Heer. De deelnemers moeten in staat zijn onderscheid te maken tussen het avondmaal en andere maaltijden en om het als heilig te behandelen. Dat houdt in dat men in staat moet zijn de werkelijkheid van Christus’ aanwezigheid in dit sacrament te respecteren. Het gewicht van deze verantwoordelijkheid wordt duidelijk door het feit dat ‘wie eet en drinkt maar het lichaam niet onderscheidt zijn veroordeling over zich afroept’ (1 Kor. 11:29).

Dit ‘onderscheiden’ is altijd uitgelegd als het ernstig nemen van de betekenis en de implicaties van het avondmaal. Deze vereiste vraagt om een zekere mate van volwassenheid. Daarom is deze passage al heel lang een argument tegen kindcommunie. Maar een recentere, aan populariteit winnende interpretatie stelt dat ‘het lichaam onderscheiden’ niet gaat over het geofferde lichaam van Christus, maar over het lichaam van de gelovigen. Het argument hiervoor is dat het woord ‘lichaam’ in het voorgaande hoofdstuk de gemeente van Korinte aanduidt: ‘hoewel met velen, één lichaam’ (1 Kor. 10:17). Daar heeft de apostel deze kerk vermaand over partijvorming in verband met het avondmaal, en nu vraagt hij om het lichaam te

De apostolische instructies beperken zich niet tot de Korintische gelovigen in hun bijzondere situatie. Paulus geeft algemene richtlijnen, die altijd en overal waar het avondmaal bediend wordt van toepassing zijn

het lichaam en bloed verkondigen, zowel de verlossing als het sociale aspect’. De apostel Paulus maakt duidelijk wat zelfonderzoek is door het min of meer gelijk te stellen aan het zichzelf (*beoordelen*). Nadat hij de Korintiërs heeft bevolen zichzelf te onderzoeken, voegt hij daaraan toe: “Want als we onszelf zouden beoordelen, zouden wij niet worden geoordeeld” (1 Kor. 11:31, HSV, zie ook NBG51). Zichzelf

aan de tafel van de Heer dat hij had veroordeeld (1 Kor. 11:21). Meer in het algemeen betekent zulke zelfbeoordeling dat zij hun zonden moeten zien en moeten vaststellen of de vruchten van het geloof te herkennen zijn in hun leven en of zij zich in een heilig leven willen wijden aan de Heer. Dat zijn eerder eisen voor volwassenen dan voor kinderen. Niets wijst erop dat kinderen aan het avondmaal deelna-

onderscheiden – wat volgens deze interpretatie betekent: het lichaam (de gemeente) erkennen en aandacht besteden aan ieders welzijn. Een ander argument voor deze interpretatie is dat in vers 29 ‘het lichaam’ onderscheiden moet worden en niet ‘het lichaam en het bloed van de Heer’ – het hele zinsgedeelte in vers 27, dat duidelijk verwijst naar het fysieke lichaam van de Heer. Dus de term ‘lichaam’ (in vs. 29) kan verwijzen naar de gemeente.

Als ‘het lichaam onderscheiden’ inderdaad betekent ‘elkaar erkennen en aandacht hebben voor elkaar’, dan is een van de traditionele redenen om kinderen van het avondmaal uit te sluiten verdwenen.

Hoewel sommigen door deze redenering overtuigd zijn, blijft de overgrote meerderheid van de commentaren bij de traditionele interpretatie dat Paulus de Korintiërs vermaant het avondmaal te onderscheiden van de gewone dagelijkse maaltijden en de heiligheid ervan te erkennen. Daarvoor zijn ten minste twee goede redenen.

In de eerste plaats: wie ‘het lichaam’ wil opvatten als ‘de gemeente’, moet het werkwoord ‘onderscheiden’ uitlegen als ‘rekening houden met/aandacht hebben voor elkaar’. Of, uitgebreider: de kerk, bijeengekomen aan het avondmaal, zien als het lichaam van Christus en daar het nodige gewicht aan hechten. Hier ligt een cruciaal probleem. Want, zoals C.K. Barrett opmerkt, dit ‘rekt de betekenis van het werkwoord (*diakrinō*) op’. Geen enkel standaard Grieks woordenboek geeft een betekenis die het voor de hand liggend of mogelijk maakt dat het lichaam waarnaar verwezen wordt de gemeente of de kerk is. Het is dus niet verrassend dat de verschillen-

de argumenten om bij ‘het lichaam onderscheiden’ te denken aan ‘het lichaam van de gemeente’ er niet in slagen geleerden als Anthony Thiselton te overtuigen.

Het tweede probleem met de niet-traditionele interpretatie is de directe context van 1 Korintiërs 11:29. De verwijzing naar het lichaam (in ‘het onderscheiden van het lichaam’) staat te ver weg van de verwijzing naar het lichaam van de gelovigen in het voorgaande hoofdstuk (1 Kor. 10:16, 17). Tussen deze twee Schriftplaatsen staat een complete discussie over de hoofdbedekking van de vrouw. Een lezer zal niet gemakkelijk het ‘lichaam’ uit hoofdstuk 11 verbinden met dat uit hoofdstuk 10. Het ligt meer voor de hand dat de directe context (1 Kor. 11:24–27), over het lichaam en bloed van de Heer, de betekenis van ‘het lichaam’ in vers 29 bepaalt als dat van de Heer. Sommige vroege Griekse handschriften voegden voor de duidelijkheid de woorden ‘van de Heer’ toe. Dat wijst erop dat het al heel vroeg zo begrepen werd.

Vanwege deze twee factoren, de gebruikte taal en de context van de tekst, gaat de overgrote meerderheid van de geleerden ervan uit dat ‘het lichaam onderscheiden’ slaat op het lichaam van Christus.

De gereformeerde liturgie

De traditionele viering van het avondmaal kent de oproep tot zelfonderzoek aan alle deelnemers: om hun zonden en vervloeking te overdenken, zodat zij zich voor God verootmoedigen; om hun hart te toetsen, of zij de zekerheid van Gods belofte geloven dat al hun zonden vergeven zijn dankzij het

lijden en sterven van Jezus Christus en dat hun de volmaakte gerechtigheid van Christus geschonken is als eigendom; en om na te gaan of zij in dankbaarheid de Heer willen dienen met hun hele leven en of zij met hun naaste willen leven in oprechte liefde en harmonie. Deze visie op het zelfonderzoek vindt ook weerklank in de gereformeerde en presbyteriaanse belijdenissen.

De klassieke gereformeerde liturgie voor de avondmaalsviering gaat ervan uit dat kinderen niet in staat zijn zichzelf te onderzoeken en het lichaam van Christus te onderscheiden op de manier die Paulus beveelt. Vanaf de tijd van de Reformatie tot het midden van de 20^e eeuw was men in de kerken van de Reformatie vrijwel unaniem van mening dat kinderen dit niet konden en dat zij daarom uitgesloten waren van het avondmaal.

Intinctie. Kindercommunie in de Oosters-Orthodoxe kerk

4. Wie gaat aan aan het avondmaal?

Tot nu toe hebben we over de kwestie van kindercommunie nagedacht in verband met de visie dat kinderen aan Pesach meededen en dat zij daarom ook aan het avondmaal mogen deelnemen. We zagen daarbij dat het avondmaal een nieuw sacrament is en niet een christelijk Pesach. Sterker, de achtergrond van het avondmaal is veel dieper dan die van Pesach. Daarom klopt de gelijkstelling van Pesach met het avondmaal niet. Bovendien stelt de Schrift aan degenen die aangaan aan de tafel van de Heer de eis dat zij onderscheiden – een eis die voor deelname aan Pesach nooit gesteld werd. We zouden nu kunnen gaan twisten over de vraag wat ‘de leeftijd van onderscheid’ is. Maar welke kinderen

bedoelen we eigenlijk in de discussies over kindercommunie? Over wie hebben we het?

De centrale vraag

Peter Leithart heeft duidelijk gemaakt waar het eigenlijk om draait. Het gaat ten diepste niet over de leeftijd voor toegang, zegt hij. Er zijn mensen die kindercommunie verwerpen en toch jonge kinderen willen toelaten als ze vinden dat die de leeftijd van onderscheid hebben bereikt. “De echte vraag is deze: Geeft de doop in principe aan de dopeling toegang tot het avondmaal, zodat iedereen die gedoopt is recht heeft op de maaltijd? Voorstanders van kindercommunie zullen, ondanks al hun verschillen, die vraag

bevestigend beantwoorden. Voor toegang tot de tafel van de Heer is alleen het doopritueel vereist.”

In de geschiedenis heeft dit standpunt zelfs geleid tot de praktijk van ‘intinctie’, waarbij jonge kinderen brood kregen gedrenkt in wijn. Leithart merkt op dat “kindercommunie leert dat door de doop een kind wordt geënt in het lichaam van Christus en dat alle leden van het lichaam van Christus welkom zijn aan de tafel van de Heer”. Dus iedereen die gedoopt is heeft het recht om deel te nemen aan het avondmaal. Is deze aanname Bijbels?

De argumentatie vóór kindercommunie gaat ongeveer zo. Het avondmaal spreekt van de gemeenschap der heiligen en de gemeenschap met Christus. Aangezien kinderen deel uitmaken

van de gemeente, delen zij in deze gemeenschap en moeten zij dus ook deelnemen aan het avondmaal, dat uitdrukking geeft aan deze gemeenschap. Maar deze benadering houdt er geen rekening mee dat, hoewel kinderen deel zijn van de gemeente en kunnen worden beschouwd als christelijke kinderen, zij dat alleen zijn dankzij het feit dat God hen in de doop heeft omhelsd en hun zijn beloften heeft gegeven. Zij zijn passieve ontvangers van

tisch gelovigen worden. God belooft niet dat elke gedoopte in de verbondsgemeenschap ook zijn beloften zal omarmen (vgl. Rom. 9:4-7). Onze levenservaring bevestigt deze waarheid. Als dopelingen opgroeien, moeten zij reageren op Gods genadige beloften en zich die eigen maken. Op die manier krijgen zij toegang tot de tafel van de Heer. Het is immers met de mond van het geloof dat zij deel krijgen aan het lichaam en bloed

nam deel aan het feest van Pesach, en herdacht daarmee de fysieke exodus uit de slavernij van Egypte. Maar bij het avondmaal nemen alleen diegenen deel die bewust hun leven aan Christus hebben gewijd en in staat zijn de betekenis, de ernst en de glorie van de tafel van de Heer te onderscheiden. Dat zijn zij die zich volledig bewust zijn van het feit dat zij in de volheid des tijds ontsnapt zijn aan de spirituele slavernij van zonde en oordeel en die dat ook volledig weten te waarderen. Niet iedereen in Israël is ook van Israël. In het nieuwe verbond zijn de toelatingseisen voor de tafel van de Heer andere dan die voor Pesach. Vanaf nu is een levend geloof en onderscheid van het lichaam van Christus nodig. Derek Thomas wijst terecht op het belang van het vasthouden aan een geloofwaardige geloofsbelijdenis voor toegang tot het avondmaal: "De praktijk van 'kinderen aan het avondmaal' leidt uiteindelijk tot een onbekeerde kerk, want het neemt de bijzondere manier om de vroomheid van het verbondsvolk te borgen weg; de praktijk van zelfonderzoek en van belijdenis van het geloof alvorens deel te nemen aan het avondmaal".

**Wie wil volhouden dat elk
gedoopt kerklid aan het avondmaal
zou moeten aangaan, ziet over het
hoofd dat het avondmaal een nieuw
sacrament voor een nieuwe tijd is als
onderdeel van een nieuw verbond**

de goddelijke genade; ze hebben daarop nog niet publiek gereageerd met hun geloofsbelijdenis en dus nog niet de Bijbelse eis van het onderscheiden getoond die hen zou kwalificeren voor toegang tot de tafel (1 Kor. 11:27-29).

In het licht hiervan kunnen we stellen dat de druk om kindercommunie in te voeren wijst op een verkeerd begrip van de betekenis van de doop. Kinderen die gedoopt zijn, kunnen niet op grond van dat feit beschouwd worden als wedergeboren. Hun doop is teken en zegel van het feit dat Gods beloften niet alleen gelden voor hun ouders, maar ook voor hen (Hand. 2:39). Zij zijn verbondskinderen; zij zijn heilig (1 Kor. 7:14); zij zijn opgenomen in de genade van Christus. Maar deze identiteit betekent niet dat zij automa-

van Christus (vgl. Joh. 6:47-58; Luc. 22:17-20). Maar de voorstanders van kindercommunie ontkennen nu juist de noodzaak om voor de toegang tot de tafel met geloof te reageren op Gods beloften. Misschien deinzen ze terug voor de praktijk van intinctie, en beperken ze deelname aan het sacrament tot hen die fysiek in staat zijn om het brood te eten en de wijn te drinken, maar hun beslissende definitie van een kind is: iemand die nog niet 'de leeftijd van onderscheid' heeft bereikt.

Maar wie wil volhouden dat elk gedoopt kerklid aan het avondmaal zou moeten aangaan, ziet over het hoofd dat het avondmaal een nieuw sacrament voor een nieuwe tijd is als onderdeel van een nieuw verbond. Zoals gezegd, iedereen, jong en oud,

Tijd of leeftijd voor toegang

De Schrift geeft geen specifieke leeftijd aan voor toegang tot het avondmaal, wel een indicatie van bepaalde momenten in de ontwikkeling van de volwassenwording. Roger Beckwith heeft aangetoond dat de Schrift als leeftijd van onderscheid aangeeft een leeftijd die nog niet bereikt is door kleuters of kinderen, en dat de literatuur uit de tijd tussen de beide Testamenten ook op dat standpunt staat (Wijsheid 12:24-26; 15:14). "Op deze

leeftijd (van onderscheid), waarschijnlijk ergens tussen de vroege tiener- en twintigerjaren, kan de nieuwe communicant ook een volwassen geloofsbelijdenis afleggen; zo'n geloofsbelijdenis is vanzelfsprekend bij zijn publiek gebruik van het sacrament.”

Bij het beoordelen van christelijke volwassenheid spelen natuurlijk vele factoren een rol. Er horen duidelijke

In de loop der eeuwen dacht men in de gereformeerde kerken enigszins verschillend over wat de leeftijd van onderscheid is. In de tijd van Calvijn schijnt de gemiddelde leeftijd om openbare geloofsbelijdenis te doen ongeveer vijftien jaar geweest te zijn. Calvijn schreef over de noodzaak van het volgen van catechisatie. Als een kind van tien jaar aangaf geloofsbelijdenis te willen doen, moest het worden

ziet over het hoofd dat hun onderricht zo nodig moest worden voorgezet. De beste catechisatiemethode was volgens Calvijn het gebruikmaken van een schets die ‘op eenvoudige wijze de meeste artikelen van onze religie samenvat’. Deze schets was waarschijnlijk Calvijns *Institutie* (1537), die algemeen beschouwd wordt als veel te moeilijk voor tienjarigen. Wat de situatie ook was, de leeftijd van toegang tot het avondmaal destijds lijkt lager dan nu. Dit kan erop wijzen dat in de zestiende eeuw de volwassenheid en leeftijd van onderscheid anders ervaren werden dan vandaag de dag. In elk geval gingen catechetisch onderwijs en openbare geloofsbelijdenis vooraf aan toegang tot het avondmaal. Kleuters en heel jonge kinderen kregen geen toegang.

De gemiddelde leeftijd van openbare geloofsbelijdenis is vandaag wat hoger: rond de leeftijd van achttien jaar in de Canadian Reformed Churches en de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in Nederland. Dat kan het gevolg zijn van allerlei factoren, zoals hogere verwachtingen, niet alleen van de kennis over de essentie van de gereformeerde religie, maar ook van het bewijs van een volwassen geloofsovertuiging. In dit verband is het interessant dat het stadium van adolescentie zich tegenwoordig uitstrekt van tien tot vierentwintig jaar, en dus verder reikt dan de tienerjaren. Volwassen onderscheid heeft kennelijk meer tijd nodig om zich te ontwikkelen. Dat zal geen verbazing wekken bij wie sociaal-culturele trends een beetje oplettend volgt. De overgang van kindertijd naar volwassenheid kost in een gewoon menschenleven nu meer tijd dan ooit tevoren. Verandering van rol, zoals huwelijk en ouderschap, vindt nu dus ook significant later plaats. Recente publicaties

Hoe dan ook, voor toegang tot het avondmaal is een geloofwaardige geloofsbelijdenis cruciaal - niet de biologische leeftijd als zodanig, maar de geestelijke volwassenheid van de persoon in kwestie

aanwijzingen bij dat een verbondskind wedergeboren is en actief de doopbeloften omarmt die het als baby ontvangen heeft. Wat Herman Bavinck meer dan een eeuw geleden opmerkte is nog steeds waar: “Tijdens de puberteit gaat elk kind door een crisis die van het grootste belang is voor zijn fysieke en mentale ontwikkeling. (...) De jaren van de puberteit vormen een periode waarin een jongen of meisje reageert op de diepe religieuze en morele indrukken die zij in hun kindertijd ontvingen en die zij soms ook kwijtrafen.” Tijdens deze kritieke periode moeten verbondskinderen belangrijke beslissingen nemen. “Zij moeten antwoord geven op hun doop en de nieuwe gehoorzaamheid waartoe deze hen verplicht en vermaant.” Als ze dat doen wordt hun toegang tot het avondmaal gegeven.

geëxamineerd over elk artikel (van de catechismus) en elke vraag beantwoorden; als het onwetend zou zijn of onvoldoende begrip toonde, moest het verder onderwezen worden. Calvijn vervolgde: “Als deze discipline vandaag zou worden onderhouden, dan zouden er zeker enkele trage ouders, die zorgeloos het onderricht aan hun kinderen verwaarlozen alsof het een zaak betreft die hun niet aangaat, geprikkeld worden, want dan zouden zij niet verzaken zonder publiek beschaamd te worden gemaakt”. Door te zeggen dat kinderen van tien jaar naar catechisatie moeten en publiek in de kerk getoetst moeten worden, lijkt Calvijn de ouders te willen beschamen en aanmoedigen om hun taak in de geloofsopvoeding van hun kinderen op zich te nemen. Wie hieruit concludeert dat kinderen werden toegelaten tot het avondmaal,

hebben terechte zorgen over deze trend geuit. Hoe deze ontwikkelingen impact hebben op de volwassenwording van iemands christelijk geloof is onderwerp van discussie. Ondanks deze culturele ontwikkelingen hebben Noord-Amerikaanse kerken, zoals de Orthodox Presbyterian Church, en in sterkere mate de Christian Reformed Church, officiële beslissingen genomen die de deur hebben opengezet voor toegang tot de tafel op een jongere leeftijd. Deze trend is ook de Gereformeerde Kerken in Nederland niet voorbijgegaan.

Geestelijke volwassenheid

Hoe dan ook, voor toegang tot het avondmaal is een geloofwaardige geloofsbelijdenis cruciaal – niet de biologische leeftijd als zodanig, maar de geestelijke volwassenheid van de persoon in kwestie. Het onderscheidingsvermogen van jongeren kan worden beoordeeld door hun ouders, die hen tenslotte het best kennen, en door (een afvaardiging van) de kerkenraad, die de verantwoordelijkheid heeft hun geschiktheid voor toegang tot het avondmaal te onderzoeken en te toetsen. Er zijn vele factoren om te overwegen, maar ten diepste gaat het om het bewijs van oprecht geloof. De Heidelbergse Catechismus beschrijft een waar geloof als volgt:

Waar geloof is een stellig weten waardoor ik alles voor betrouwbaar houd, wat God ons in zijn Woord geopenbaard heeft. Tegelijk is het een vast vertrouwen, dat de Heilige Geest door het evangelie in mijn hart werkt, dat niet alleen aan anderen, maar ook aan mij vergeving

van de zonden, eeuwige gerechtigheid en eeuwig heil door God geschonken zijn, enkel uit genade, alleen op grond van de verdienste van Christus.

De Bijbelse notie van waar geloof wijst erop dat een zeker niveau van kennis nodig is.

Volgens artikel 61 van de kerkorde die werd aangenomen door de Dordtse Synode (1618-19), moest men de gereformeerde religie belijden om toegang te krijgen tot de tafel. Met dat doel werd catechetisch onderwijs gegeven aan de jeugd der kerk. Calvijn had de lat voor kennis hoog gelegd

gekoppeld natuurlijk het getuigenis van een christelijke levenswijze die harmonieert met deze belijdenis.

In samenhang met het ontvangen catechetisch onderricht vraagt het klassieke Formulier voor de Openbare Geloofsbelijdenis: “Belijd je dat de leer van het Oude en het Nieuwe Testament die in de Apostolische Geloofsbelijdenis is samengevat en in deze gemeente verkondigd wordt, de echte en volkomen leer van je redding is?” Deze ‘artikelen van het christelijk geloof’ die in de Apostolische Geloofsbelijdenis worden samengevat, worden uitgelegd in de zondagen 8-22 van de Heidelbergse Catechismus. Vervolg vragen

Nu het offer is gebracht door onze Verlosser is het niet verwonderlijk dat er striktere eisen van kracht zijn voor toegang tot de tafel van de Heer

met zijn *Institutie* en het vervolg met zijn catechismus in vraag-en-antwoordvorm. De Heidelbergse Catechismus heeft altijd centraal gestaan in het onderricht van de gereformeerde kerken. Het gaat echter niet alleen om basaal onderwijs in de gereformeerde leer, maar ook om een hartelijke aanvaarding van de Schrift als het echte Woord van God en om de geestelijke kennis waarnaar een van de bewijsteksten uit de catechismus verwijst: “Het eeuwige leven, dat is dat zij U kennen, de enige ware God, en Hem die U gezonden hebt, Jezus Christus” (Joh. 17:3). Er moet de overtuiging en het vertrouwen zijn dat de Heer Jezus Christus iemands persoonlijke Redder is. En daaraan

voor de openbare geloofsbelijdenis beklemtonen de noodzaak om Gods doopbeloften te aanvaarden, zonde te verafschuwen en te verwerpen, en het hele leven te wijden aan de heilige dienst van God.

Kortom, het is een groot voorrecht deel te mogen nemen aan het avondmaal. Het staat niet automatisch open voor iedereen die gedoopt is, maar alleen voor hen die bewust de doopbeloften hebben aanvaard, in staat zijn het lichaam van Christus te onderscheiden, en zich wijden aan een christelijk leven. Daartoe zijn een godvruchtige opvoeding en voorbeeld in het ouderlijk huis en catechetisch onderwijs heel belangrijk. Alle kerkleden moeten aangemoedigd worden

om te streven naar toegang tot het avondmaal en zo ook de gunsten van dit sacrament te ontvangen.

5. Afsluitende samenvatting

In de tijd van de uittocht werd Pesach gevierd in de huizen van de Israëlieten en daarbij was het hele gezin, inclusief kinderen, betrokken. Maar in het Beloofde Land waren alleen volwassen mannen verplicht om deel te nemen aan de viering. Dat moesten ze doen op de centrale plaats van aanbidding, gedurende het grootste deel van de geschiedenis dus in Jeruzalem. Met andere woorden, Pesach was weggehaald uit de huiselijke setting. Hieruit blijkt dat de deelname van vrouwen en kinderen geen hoge prioriteit had voor de Heer. Dat kinderen mogelijk wel aanwezig waren bij pesachmaaltijden is daarom allerm minst een sterk argument dat zij aan het avondmaal verwacht worden of daar aanwezig moeten zijn. Bovendien, het avondmaal is niet een nieuwtestamentische versie van Pesach. Het is een nieuw sacrament, dat niet slechts de vervulling is van Pesach, maar van alle offerwetten, de hele offerdienst van het Oude Testament. Het feit dat Christus bij de instelling van het avondmaal zinspeelde op het offermaal op de berg Sinai in de aanwezigheid van God onderstreept de discontinuïteit tussen het avondmaal en Pesach. We kunnen geen beroep doen op het pesachfeest om toelating van kinderen bij het avondmaal te rechtvaardigen. Dit nieuwe sacrament kent nieuwe regels.

De instructies die het Nieuwe Testament geeft voor de viering van en de aanwezigheid bij het avondmaal zijn normatief voor ons die leven in de

laatste tijd voor Christus' wederkomst. Mogelijke overeenkomsten met Pesach zijn niet normatief. Wij hebben een nieuw en beter verbond (Heb. 7:22; 12:24). Nu *het* offer is gebracht door onze Verlosser is het niet verwonderlijk dat er striktere eisen van kracht zijn voor toegang tot de tafel van de Heer. Er is een dringende noodzaak om onszelf te onderzoeken om te voorkomen dat we het lichaam van Christus niet onderscheiden. Want dan zouden we ons schuldig maken tegenover het lichaam en bloed van Christus en onze veroordeling over ons afroepen (1 Kor. 11:27-32). Het standpunt van de gereformeerde en presbyteriaanse kerken is altijd geweest dat kinderen niet in staat zijn tot deze vorm van zelfonderzoek en onderscheid. Dit standpunt is Bijbels gezien gerechtvaardigd en moet daarom gehandhaafd worden.

De sleutel om toegang tot de tafel van de Heer te bepalen, is niet iemands biologische leeftijd, maar een oprecht en een goed geïnformeerd geloof in de Heer Jezus dat ook uit iemands levenswijze blijkt. Ouders en ambtsdragers moeten betrokken zijn bij de opvoeding van de jeugd in het geloof, ze moeten hen aanmoedigen om hun geloof te belijden en hun leven te wijden aan Christus, om zo ook deel te hebben aan het teken en zegel van het avondmaal. ■

Dr. Cornelis Van Dam is emeritus hoogleraar Oude Testament (1981-2011) van het Canadian Reformed Theological Seminary te Hamilton, Ontario.

Dit artikel is een hoofdstuk uit: William den Hollander en Gerhard H. Visscher (ed.), *Children and the Church: "Do Not Hinder Them"* (2019). Vertaling: Bauke Seldenthuis/Ida Slump-Schoonhoven.

Enkele titels uit de uitgebreide literatuurlijst:

- Beckwith, 'The Age of Admission to the Lord's Supper'.
- Keidel, 'Is the Lord's Supper for Children?'
- Leithart, 'Paedocommunion, The Gospel, And The Church'.
- Sinia, *From the Least to the Greatest. Children at the Lord's Supper. Paedocommunion in the Dutch Reformed Tradition.*
- Venema, *Children at the Lord's Table?*
- Waters and Duncan, *Children and the Lord's Supper.*

Kinderen aan het avondmaal en de gereformeerde belijdenis

Is het in overeenstemming met de gereformeerde belijdenis als kinderen worden toegelaten aan het avondmaal? Over die vraag discussieerden ds. Ulbe van der Meer en ik in *Nader Bekeken*.¹ De aanleiding was een artikel van ds. Van der Meer in het *Nederlands Dagblad* (17 juni 2016), met als strekking: ook kinderen hebben het avondmaal nodig.

In het artikel van Van der Meer las ik een paar zinnen die mij opvielen: “Sommigen achten het in strijd met de gereformeerde leer, als jonge kinderen worden toegelaten tot het avondmaal. Mijn vraag is dan: met welke leer? In elk geval niet met de leer die is verwoord in de gereformeerde belijdenissen van de kerk.”

Klopt dat? Artikel 35 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis (over het heilig avondmaal) begint namelijk als volgt:

Wij geloven en belijden dat onze Heiland Jezus Christus het sacrament van het heilig avondmaal voorgeschreven en ingesteld heeft, om te voeden en te onderhouden degenen die Hij reeds opnieuw geboren deed worden en in zijn huisgezin, dat is zijn kerk, heeft ingelijfd. Nu hebben zij die opnieuw geboren zijn, tweërlei leven in zich. Het ene is lichamelijk en tijdelijk: zij hebben het van hun eerste geboorte meegebracht en alle mensen bezitten het. Het andere is geestelijk en hemels: het wordt hun gegeven in de tweede geboorte, die geschiedt door het Woord van het evangelie in de gemeenschap met het lichaam van Christus. Dit leven bezitten slechts Gods uitverkorenen. Zo heeft God voor de instandhouding van het lichamelijke en aardse leven gewoon, aards brood voorgeschreven, dat allen ontvangen, zoals het leven zelf. Maar voor het onderhouden van het geestelijke en hemelse leven, dat de gelovigen bezitten, heeft Hij hun “een levend brood gezonden, dat uit de hemel neergedaald is” (Joh. 6:51), namelijk Jezus Christus. Hij voedt en onderhoudt het geestelijke leven van de gelovigen, als Hij gegeten wordt, dat wil zeggen geestelijk toegeëigend en door het geloof ontvangen.

Geen ‘vrije discussie’

Dit citaat uit de NGB lijkt mij duidelijk: het avondmaal is voor wedergeboren christenen. Dus (nog) niet voor de (kleine)

kinderen van de gemeente. Ontegengesteld hebben wij als Gereformeerde Kerken dit aangenomen als wat de Bijbel ons leert. En dus kunnen wij – zeker als voorgangers – niet zomaar wat anders verkondigen.

Is dat niet wat Van der Meer toch doet? Nee, blijkt uit zijn reactie op mijn eerste artikel, het gaat niet om een andere omgang met de belijdenis, maar om een andere interpretatie van dit belijdenis-artikel. Hij stelt de vraag: ‘Is het avondmaal voor de uitverkorenen?’ (*Nader Bekeken*, jan. 2018).

Uitverkiezing en wedergeboorte

Broeder Van der Meer maakt onderscheid tussen persoonlijke uitverkiezing (tot eeuwige heerlijkheid) en de uitverkiezing van Israël (als volk van God).

Het avondmaal is voor wedergeborenen die zich óók bij Gods huisgezin, de kerk, gevoegd hebben

Dit onderscheid heeft een goed recht en valt Bijbels te onderbouwen. In het Nieuwe Testament gaat het ook over Gods uitverkoren gemeénte (zie bijv. 2 Joh. :1). Vervolgens kiest Van der Meer voor de interpretatie dat NGB artikel 35 het woord ‘uitverkoren’ in die tweede betekenis gebruikt.

Maar dat is de vraag. Het begrip ‘uitverkiezing’/‘uitverkoren’ komt verder in de NGB alleen maar in de eerste betekenis van persoonlijke uitverkiezing voor (zie art. 12, 16 en 37). Waarom zou dat in artikel 35 dan anders zijn? Overigens is

¹ Sipke Alserda, ‘Kinderen aan het avondmaal?’, in: *Nader Bekeken* jrg. 24, nr. 9, sept. 2017, p. 253 en 254; Ulbe van der Meer, ‘Is het avondmaal voor de uitverkorenen?’ en Sipke Alserda, ‘Avondmaal en wedergeboorte. Reactie op Van der Meer’, in: *Nader Bekeken* jrg. 25, nr. 1, jan. 2018, p. 13-15. Dit artikel is een aangepaste versie van die discussie.

in de NGB heel duidelijk dat het begrip 'uitverkorenen' níet samenvalt met het begrip 'kerk'.

Een volgende stap die Van der Meer doet, is dat hij ook het begrip 'wedergeboorte' op het hele volk Israël laat slaan: bij de doortocht door de Rietzee wordt het vólk Israël als het ware opnieuw

Die vruchten, dat is waar het om gaat bij het doen van openbare geloofsbelijdenis en bij het vieren van het avondmaal.

geboren. Mij ontgaat waar hij dit op baseert. Voor zover ik weet, komt het begrip 'wedergeboren' nergens in de belijdenis in deze betekenis voor. En in de Bijbel evenmin. Ook daar gaat het steeds om een persoonlijke wedergeboorte. In het doopformulier wordt in het gebed voor de doop verwezen naar de doortocht door de Rietzee. Maar dan gaat het over de doop, en níet over wedergeboorte. Want ook doop en wedergeboorte vallen niet samen.

Achtergrond van de NGB

Broeder Van der Meer beargumenteert zijn interpretatie vanuit de openingszin van artikel 35 en stelt: "in zijn huisgezin, de kerk, opgenomen' is een uitleg van het 'opnieuw geboren zijn'". De volgorde 'dwingt' tot zo'n lezing. Ook dit is de vraag. Hier brengt hij mijns inziens onvoldoende in rekening hoe de NGB over 'de kerk' spreekt en de achtergrond hiervan: de breuk met de

Rooms-Katholieke Kerk. Die achtergrond is heel duidelijk in bijvoorbeeld artikel 28: 'de roeping zich bij de kerk te voegen.' Daarbij gaat het over 'gelovigen' en 'degenen die behouden worden', die zich kennelijk niet altijd bij de (ware) kerk voegen. De belijdenis erkent hier, dat er oprechte gelovigen in de Rooms-Katholieke Kerk zijn achtergebleven, of zich in elk geval niet bij de (ware) kerk gevoegd hebben. Dat kunnen wedergeboren christenen zijn, die toch op dit punt handelen 'in strijd met Gods bevel'. Vanuit die achtergrond wordt duidelijk wat artikel 35 bedoelt en waarom het zó geformuleerd is: het avondmaal is voor wedergeborenen die zich óók bij Gods huisgezin, de kerk, gevoegd hebben.

In het verband van de NGB is dit een logische volgorde. Je viert avondmaal, niet met álle wedergeborenen, maar met díe wedergeborenen met wie je ook kerkelijk één bent.

'Hemels leven'

Hebben gedoopte kinderen geen 'hemels leven' in zich?

Ds. Van der Meer stelt die vraag.

Mijn reactie: voor hun doop behoefde die vraag nog geen antwoord. Want dat is niet de grond voor de doop. Je hoeft geen 'hemels leven' te veronderstellen (zie Vrijmaking).

Maar bij het avondmaal ligt het anders.

Ook hier mag het niet gaan over 'veronderstellen'. Maar hier moet wel een antwoord komen op die vraag: wel of geen 'hemels leven'? Voor het vieren van het avondmaal is nodig dat er van dat 'hemelse leven' iets te zien is (zie wat art. 35 zegt over de zelfbeproeving, met verwijzing naar 1 Kor. 11). Want inderdaad, we kunnen niet in het hart kijken. Maar, zegt de Bijbel, aan de vruchten ken je de boom. Op grond van die 'vruchten' mogen we er vertrouwen in hebben dat iemand oprecht gelooft, wedergeboren is en bij zijn/haar sterven naar de hemel gaat. Die vruchten, dat is ook waar het om gaat bij het doen van openbare geloofsbelijdenis en bij het vieren van het avondmaal.

Kerkverlating

Ik deel de zorg van Van der Meer over jongeren die de kerk verlaten. Dat is verdrietig en er is alle reden om veel aandacht aan de jongeren in de gemeente te geven. Overigens is de ene kerkverlating anders dan de andere. Er zijn jongeren die de kerk verlaten om zich bij (bijvoorbeeld) een evangelische kerk te voegen, er zijn ook jongeren die de kerk verlaten omdat ze

God zijn kwijtgeraakt. Dat laatste is veel erger dan het eerste! Maar in beide gevallen is het voor mij een vraag: is toelating als kind tot het avondmaal een remedie? Mijns inziens werkt dit – juist ook door de herhaling (dus anders dan bij de doop) – ‘gewoonte of bijgeloof’ in de hand. Dan kan het zelfs een averechtse uitwerking hebben!

Duidelijke markering

Jongeren die volwassen worden en bewust gaan geloven, hebben – zeker vandaag – sterk de behoefte aan een duidelijke markering. Dat gebeurt op verschillende manieren:

- evangelisch: eerst niet, maar nu wél gedoopt;
- gereformeerd: eerst niet, maar nu wél deelname aan het avondmaal, via onderwijs en bewuste geloofsbelijdenis.

Dat laatste mag voelen als ‘herboren’.

Maar wat is dan een ‘passende’ leeftijd om jongeren toe te laten tot het avondmaal? We zijn het er over eens: nog niet als zuigeling, nog niet als peuter/kleuter. Maar wel in de basisschoolleeftijd? Het is moeilijk om exact te bepalen hoe de Heilige Geest in hen werkt.

Maar als het gaat om bewust ‘hemels leven’, denk ik toch eerder aan een leeftijd tussen circa 15 en 25 jaar. Misschien soms eerder. Vaak ook later. Juist daarvoor, om daar meer duidelijkheid over te krijgen, volgen jongeren (belijdenis) catechisatie. Dat leerproces is ook nodig voor (de ontwikkeling van) een bewust hemels leven en het doen van openbare geloofsbelijdenis.

Volkskerk

In evangelische kerken worden – als regel – kleine kinderen niet gedoopt. En ze worden dus zéker niet aan het avondmaal toegelaten. Officieel zijn die kinderen – ondanks hun ‘opdragen’ in een kerkdienst – geen lid van de gemeente.

Deze praktijk heeft een historische achtergrond. In veel kerken werd het gewoonte dat mensen die als kind gedoopt waren, maar niet tot oprecht geloof en tot ‘wedergeboorte’ kwamen, nog heel lang lid konden blijven. Ze konden zelfs ‘openbare geloofsbelijdenis’ afleggen en zo ‘belijdend lid’ worden, terwijl ze geen ‘actief geestelijk leven’ hadden. Dit gebeurde met name in kerken waar (vrijwel) geen tucht werd uitgeoefend. Dit betekende een verzwakking voor de gemeente als geheel: de kerk werd een volkskerk. In reactie daarop streefden de Wederdopers naar een gemeente van alleen

wedergeboren leden. Kleine kinderen werden dus niet meer gedoopt.

De reformatoren kozen een andere weg om de volkskerk tegen te gaan: ze oefenden wél tucht, met zo nodig afhouding van het avondmaal, en ze lieten jongeren pas toe tot het avondmaal na een leertraject (catechese) en bij een bewuste keus: het doen van geloofsbelijdenis.²

De kerk werd een volkskerk. In reactie daarop streefden de Wederdopers naar een gemeente van alleen wedergeboren leden. Kleine kinderen werden dus niet meer gedoopt

Vandaag is ook in de NGK de ontwikkeling dat er steeds minder tucht wordt uitgeoefend. Bovendien laat het geloofsonderwijs aan jongeren te wensen over; geloofskennis neemt steeds verder af. Dat betekent, dat de ontwikkeling richting een volkskerk een steeds reëler gevaar wordt. In dit kader denk ik aan een opmerking van Hans Meerveld (destijds docent aan de Theologische Universiteit in Kampen) bij een catechisatie-cursus: “Weet je wanneer bij de PKN de catechisaties in het slop zijn geraakt? Dat was toen ze kinderen gingen toelaten tot het avondmaal!”

Het toelaten van kinderen aan het avondmaal betekent voor de NGK niet alleen een verwijdering van onze evangelische broeders en zusters, maar ook van de gereformeerde belijdenis, en een stap (verder) in de richting van een volkskerk. ■

² Zie in dit nummer ook: Sipke Alserda, ‘Kindercommunie door de eeuwen heen’, over Bucer en zijn verweer tegen de Wederdopers, en Jan Wesseling, ‘Zuiver en zorgvuldig onderscheiden’.

Zuiver en zorgvuldig onderscheiden

Kinderen aan het avondmaal. Het is een praktijk die de afgelopen jaren meer of minder aarzelend op gang kwam in de toenmalige GKv en NGK en die ook in de gefuseerde NGK steeds meer ingang vindt. Het onderwerp staat dan ook volop in de belangstelling.

Jan Wesseling schreef er meermalen over in de rubriek Actueel.¹ De eerste keer reageerde hij op een artikel in het *Nederlands Dagblad* van 3 oktober 2021, de tweede keer op een brochure van Kerkpunt: *Samen aan tafel? Kind, jongere en avondmaal*.

Hij dringt erop aan ook in deze materie zuiver en zorgvuldig te blijven onderscheiden.

Hierna volgt – in iets gewijzigde vorm – de nog steeds actuele inhoud van beide artikelen.

¹ Jan Wesseling, 'Goed onderscheiden rond 'kinderen aan het avondmaal'', *Nader Bekeken*, jrg. 28, dec. 2021, nr. 12, p. 418-422, en 'Nogmaals: kinderen aan het avondmaal?', *Nader Bekeken*, jrg. 30, apr. 2023, p. 133-138.

Goed onderscheiden rond 'kinderen aan het avondmaal'

Het *ND*-artikel is een gesprek met twee voorstanders van kinderen aan het avondmaal: Ingrid Plantinga, die als projectleider van *Kerkpunt*² plaatselijke kerken bij het onderwerp begeleidt, en ds. Cornelis Hamstra, predikant van de Koepelkerk (GKv) in Arnhem. De kop van het artikel, 'Wat mooi als het héle lichaam van Christus het avondmaal viert', geeft de teneur ervan goed weer.

Framing

De journalist signaleert dat op dit punt binnen beide kerkverbanden ontwikkelingen zichtbaar zijn en zegt: "Nederlands-gereformeerden waren altijd al wars van al te strakke kerkelijke regels. Vrijgemaakt-gereformeerden waren juist gehecht aan synodale regels en uniformiteit. Daar ontworsten zij zich nu aan." Blijkbaar weet deze journalist niet dat de 'regel' over de toelating tot het avondmaal al zo'n vierhonderd jaar in de gereformeerde kerkorde staat en niets te maken heeft met een vrijgemaakte specialiteit of krampachtige regelzucht.

De avondmaalspraktijk weerspiegelt een achterliggende theologie en spiritualiteit en is dáárom in gereformeerde kerken eeuwenlang kerkelijk geijkt en wijd verspreid.

Dat komt in het artikel nauwelijks ter sprake. Wel wemelt het van de negatieve frames. De Koepelkerk, zegt Hamstra, besloot kinderen bij de avondmaalsviering niet langer aan de zijlijn te laten staan. Wij werden buitengesloten, zeggen twee kinderen in het interview, wij hoorden er niet echt bij. Weerstand tegen het besluit herleidt Hamstra tot moeite met verandering. "Mensen ervaren een wijziging in een diep ingesloten liturgisch patroon als ingrijpend." Plantinga beaamt dat: "Er zijn weinig theologische argumenten om tegen te zijn. Onderbuikgevoelens zijn bepalend: dingen gaan anders dan

je gewend bent." Wanneer alleen volwassen belijdende leden aan het avondmaal mogen, ligt het accent meer op hún keuze dan op de gevende Christus, meent Hamstra. Maar dat 'eerst moeten kiezen voor God' doet volgens hem meer denken aan de evangelische dooppraktijk.

Als de materie zo gepresenteerd wordt, durf je het nauwelijks in je hoofd te halen om nog tegen te zijn. Want dan ben je vast iemand die moeite heeft met verandering, die kampt met onderbuikgevoelens en een krampachtige behoefte heeft aan regels. Dan leg je een te zwaar accent op de menselijke keuze en sluit je kinderen buiten door ze aan de zijlijn te laten staan. Maar klopt deze framing wel?

Meerdere lijnen

De beste zin in het artikel komt uit de pen van de journalist: "In de discussie komen veel theologische lijnen bij elkaar: de visie op geloof, op belijdenis doen, op kerkelijke rituelen, op kinderen, op kerk-zijn." Maar Plantinga meent dat hier alleen sprake is van een psychologisch probleem: de angst 'dat wij het altijd verkeerd hebben gezien'. Wie theologisch en methodisch kijkt, ziet echter heel wat meer gebeuren.

**"In de discussie komen
veel theologische lijnen
bij elkaar: de visie op
geloof, op belijdenis doen,
op kerkelijke rituelen, op
kinderen, op kerk-zijn"**

Als verschillende lijnen meespelen in een discussie, bestaat het risico dat één lijn eruit gehaald wordt en een bepaalde rol krijgt. In deze bezinning gebeurt dat met de lijn van 'het lichaam van Christus', of die van 'kinderen horen bij het verbond'. Ds. Adrian Verbree trekt een regelrechte lijn tussen Pesach en avondmaal (*ND*, 16 okt. 2021).³ Andere lijnen worden veronachtzaamd. Maar met zo'n insteek komen het grotere geheel en de samenhang daarbinnen niet in beeld. Het levert een fragmentarische en eenzijdige manier van argumenteren op, die ik eerder (*Nader Bekeken*, juni 2018) 'de omgekeerde piramide' noemde: op de instabiele en smalle basis van één tekst of één redenering wordt een heel bouwwerk (hier: een kerkelijke praktijk) gefundeerd. Maar het is een wankele constructie.

Doordenken

Plantinga's bewering dat er weinig theologische argumenten zijn tegen kinderen aan het avondmaal werd weersproken door *ND*-redacteur Dick Schinkelshoek (*ND*, 9 okt. 2021). Maar niemand brengt goed in beeld welke theologische lijnen hier samenkomen, om die vervolgens te doordenken, en te onderzoeken hoe ze zich tot elkaar verhouden. In plaats daarvan worden onzuivere dilemma's gesteld. Bijvoorbeeld dat het gaat om een accent op de keuze van mensen óf op de gevende Christus. Of dat onze eenheid niet ligt in kerkelijke gebruiken (wie beweert dat?), maar in Christus. Of dat Gods uitnodigende liefde belangrijker is dan ons antwoord.

Dit illustreert dat er weinig feeling is voor de onderliggende vragen en probleemstellingen. En dat is vreemd. Want juist de vragen rond de positie van kinderen in het verbond van God met mensen zitten als het ware in de vrijgemaakte en Nederlands-gereformeerde kerkelijke genen.⁴ Maar het lijkt wel alsof het besef en de impact ervan zijn weggesleten. De bezinning rond kinderen aan tafel is vrijwel altijd te smal, te oppervlakkig en ondoordacht.⁵

Beginnen bij het begin

Laten we bij het begin beginnen. De kerk is een vergadering van *gelovigen*, zo belijden we in NGB artikel 27 en HC zondag 21. Christus verzamelt zijn gemeente in de eenheid van het echte geloof. De eerste christelijke gemeenten ontstonden door de verkondiging van het evangelie dat gehoor vond bij volwassen mensen. Als zij zich tot God en Jezus Christus

bekeerd hadden, beleden zij eerst bij de doopvont hun geloof, vervolgens werden ze gedoopt en zo op naam gezet van Vader, Zoon en Geest. Daarna werden zij toegelaten tot de (huis)maaltijd van de Heer.

De samenhang en de volgorde van deze stappen is zo logisch. In onze confessies komen doop en avondmaal dan ook primair aan de orde als sacramenten voor de volwassen gelovigen. Pas daarna komt de vraag naar de positie van de kinderen aan de orde. De Heidelbergse Catechismus behandelt eerst de symboliek van de doop en vraagt dan: En de kleine kinderen? Moeten zij gedoopt worden? Staan zij buiten de gemeente? Of mogen ze erbij horen?

Onderscheiden

Zorgvuldig en zuiver onderscheiden is hier essentieel. Wanneer het gaat om Gods verbond met ons zijn drie onderscheidingen onmisbaar.

- Het verbond is eenzijdig in zijn ontstaan, maar tweezijdig in zijn voortbestaan. Met andere woorden: het initiatief

De bezinning rond kinderen aan tafel is vrijwel altijd te smal, te oppervlakkig en ondoordacht

2 Kerkpunt is de organisatie die destijds de GKv- en de NGK-kerken ondersteunde, en sinds de fusie de NGK-kerken.

3 Zie over dit onderwerp het uitvoerige artikel van Cornelis Van Dam in dit nummer: 'Kinderen, Pesach en het avondmaal'.

4 Heel inzicht gevend is J. Kamphuis, *Een eeuwig verbond*, Haarlem, 1984, p. 65v. En om met F. van Deursen te spreken (*Onderweg*, 12 okt. 2019): "Het verbond van God! Dat was de inzet van de Vrijmaking. Het ontzaglijke feit dat God ons allemaal door onze doop in zijn genadeverbond heeft opgenomen. Dat verbond bestaat uit heilsbeloften, maar ook uit bevelen en bedreigingen voor wie het waagt Gods beloften te verwerpen."

5 Sipke Alserda schreef hier eerder over in een reactie op Ulbe van der Meer, in: *Nader Bekeken*, jrg. 24 nr. 9, sept. 2017 en jrg. 25 nr. 1, jan. 2018..

komt altijd van God. Bewogen door ontferming komt Hij naar ons toe en laat ons het heil verkondigen. Maar dat aanbod van genade vraagt onontkoombaar om geloof en bekering.

- De *onvoorwaardelijke belofte* komt dus *in voorwaardelijke vorm* naar ons toe. Het evangelie is geen aanzegging, geen mededeling, maar een *toezegging*. De mens wordt als mens *aangesproken!* En daarom kun je Gods veelbelovende spreken niet losmaken van zijn roeping om Hem te vertrouwen en geloof te hechten aan zijn belofte. Je kunt hier wel onderscheiden, maar nooit scheiden. Dat appel op onze verantwoordelijkheid is een bepalend element van het verbond. Niet als tegenprestatie, maar wel als de weg die God met ons gaat en waarlangs Hij het heil in ons leven wil realiseren. Het diepe besef hiervan maakt deel uit van de gemeenschappelijke voorgeschiedenis van GKv en NGK. In de tijd van de Vrijmaking is er diepgaand over doorgedacht.
- Het aanbod van genade en heil vraagt daarom altijd om de toe-eigening ervan door geloof en bekering, in de kracht van de Geest. Hij doet ons wedergeboren worden. Daarom moeten we ook helder onderscheiden tussen de belofte en de verwezenlijking ervan. Wie dat niet doet en Gods belofte identificeert met de vervulling ervan, komt al gauw in de valkuil van vanzelfsprekendheid en verbondsautomatisme terecht.

Zijn dit typisch vrijgemaakte enghartige eigenaardigheden? De Voorrede van de Statenvertaling verlost meteen van die waan: "Het genadeverbond bestaat zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament daarin dat God Zijn Zoon tot een Middelaar gesteld heeft en het eeuwige leven belooft onder voorwaarde dat we Hem geloven." Geloof is dus heilsnoodzakelijk en onmisbaar. Gods Woord is daar glashelder over (o.a. Joh. 3:16 én 36). Onze gereformeerde confessies over geloof, doop en avondmaal ook, al sinds eeuwen.

Een weg

Onze schattige baby's komen niet als wedergeboren wezens ter wereld, ze zijn in zonde verwekt en geboren. Toch mogen ze gedoopt worden, als geheiligd in Jezus Christus. Zij moeten vervolgens die belofte van vergeving, wedergeboorte en vernieuwing leren omhelzen. Zo ligt tussen kinderdoop en avondmaal een weg waarop God de Geest met onze kinderen aan de slag gaat. Op die weg voltrekt zich de toe-eigening van het heil in geloof, bekering en wedergeboorte. De Geest

maakt hun in dat proces eigen wat ze in Christus bezitten. Dan komt er een moment waarop zij volwassen en zelfstandig hun geloof belijden en het verbond met God van hun kant beamen.

Je kunt deze visie afdoen als een tekortdoen aan Gods royale liefde. Maar het is juist een eerbiedigen van die onvoorstelbare liefde, die de kinderen in de doop is toegezegd en die ze op waarde moeten leren schatten. Die doop is al een groot en onverdiend voorrecht. Het teken van God dat Hij ze er genadig bij betreft. Maar: als kind. Wanneer het 'erbij horen' en 'niet buitengesloten worden' gekoppeld wordt aan het heilig avondmaal (zoals beide geïnterviewde kinderen doen) gaat er iets behoorlijk mis. Hét sacrament van dat 'erbij horen' is juist de doop. Ouders en gemeente zijn geroepen hun kinderen dat gelovig te leren begrijpen!

Zo ligt tussen kinderdoop en avondmaal een weg waarop God de Geest met onze kinderen aan de slag gaat

Zelfreflectie

Is Gods uitnodigende liefde belangrijker dan ons antwoord? Dat is een onzuivere tegenstelling. Gods uitnodiging en ons antwoord staan niet tegenover elkaar en moeten niet in belang afgewogen worden. Ze liggen in elkaars verlengde. Gods liefde in Jezus Christus wordt zonder onderscheid en onvoorwaardelijk aan alle mensen verkondigd. Maar Hij verlangt ons onmisbare antwoord en onze gelovige zelfovergave. Niet als 'slagboom' (een wat negatieve term van Verbree) bij de toegang tot de avondmaalstafel. Maar omdat geloof, als zelfovergave aan Jezus Christus in het verbond, de onontkoombare voorwaarde is om gered te worden.

Het luistert hier nauw. Gereformeerde kerken hebben altijd moeten laveren tussen de klippen van verbondsautomatisme (de belofte gaat in vervulling voor iedereen die gedoopt is) en ongezond subjectivisme (de belofte gaat uiteindelijk alleen in vervulling voor wie een bijzondere ervaring van roeping, wedergeboorte en uitverkiezing heeft gehad). Hamstra's insteek dat Gods liefde belangrijker is dan ons antwoord, neigt naar het eerste en is meer evangelisch getint dan hij doet voorkomen.

Kinderen mogen Gods genade ontvangen. Daarover bestaat geen verschil van mening. Dat is juist de symboliek van de kinderdoop. Het punt is of zij zich vervolgens gelovig aan Jezus Christus toevertrouwen en voldoende kunnen overdenken wat dat inhoudt. Want avondmaal viert vraagt elke keer om gelovige zelfreflectie. Om inkeer, berouw en geloof. Wie ben ik? Wie is Jezus Christus voor mij? Wat zijn de consequenties voor mijn leven? Niet alleen vanwege die ene tekst over zelfbeproeving in 1 Korintiërs 11, alsof daarmee het hele punt staat of valt. Maar vanwege de aard van het evangelie als aanspraak en vanwege het tweezijdige karakter van Gods verbond. Onze confessies getuigen er keer op keer van.

Verandering

Er spelen veel theologische lijnen mee. Het gaat om het belofte- en aanspraakkarakter van het evangelie, de aard van Gods verbond en de genadeleer, om de visie op het kind, de sacramentsopvatting en de kerk- en gemeentebeschouwing, en uiteindelijk ook om de Godsleer, de mensleer en de toe-eigening van het heil. Kortom: het gaat om de essentie van de gereformeerde theologie en confessies.

Als Plantinga, die de kerken hierin begeleidt, meent dat er weinig relevante theologische argumenten zijn, kan die

begeleiding wel wat confessionele bijstelling en verdieping gebruiken. Het gaat immers niet maar om een praktijk of om een liturgisch ritueel waaraan je al dan niet krampachtig vasthoudt. Een veranderende praktijk weerspiegelt een andere theologie en een andere spiritualiteit, die weggroeit bij wat we als gereformeerden al eeuwenlang uit Gods Woord opdiepen en in onze belijdenissen hebben vastgelegd. Het levert uiteindelijk een andere kerk op. Met een andere boodschap.

Een veranderende praktijk weerspiegelt een andere theologie en een andere spiritualiteit

Zijn dan alle argumenten die pleiten vóór deelname van kinderen uit de lucht gegrepen? Dat vind ik niet. Het kan daarom geen kwaad de materie diepgaand te doordenken. Maar dan wel door zuiver en zorgvuldig te blijven onderscheiden. En door de terechte en reële vragen ook van een goed en eerlijk antwoord te voorzien. Hoe verdisconteer je de onderscheiden positie van kinderen in het verbond en het groeiproces van niet wedergeboren naar volwassen gelovige? Hoe geef je vorm aan de fundamentele gedachte dat het verbond tweezijdig is in zijn voortbestaan? En: hoe houd je ruimte voor tucht, als toezicht op deze heilige maaltijd, wanneer je tenminste dit kenmerk van een echte kerk in ere wilt houden? ■

Nogmaals: kinderen aan het avondmaal?

Kunnen kinderen aan het avondmaal toegelaten worden? In dit artikel bespreek ik een brochure die die vraag aan ons voorlegt: *Samen aan tafel?*⁶ En passant probeer ik recht te doen aan vragen en reacties die ik kreeg naar aanleiding van mijn artikel 'Goed onderscheiden rond 'kinderen aan het avondmaal''.

De bedoeling van de brochure is om aan het denken te zetten en het gesprek in de kerken te stimuleren. Voor de schrijvers is de vraag overigens helemaal geen vraag meer. Ze zijn allemaal uitgesproken voorstander. Slecht één andersdenkende, de NGK-predikant K. de Groot, krijgt beperkte ruimte om aan te geven waarom het *niet* bijbels is om kinderen en jongeren aan het avondmaal te laten deelnemen.

Uit de oude doos

De argumenten die pleiten voor toelating van kinderen, zijn allemaal oud en bekend:

- Er is een directe lijn tussen Pascha en avondmaal.
- Jezus zei: Laat de kinderen tot mij komen.
- De viering is een zaak van de héle gemeente.
- Een kind kan zonder (dogmatische) kennis 'geloven als een kind'.
- De zelfbeproeving uit 1 Korintiërs 11 wordt veel te zwaar aangezet.

6 *Samen aan tafel? Kind, jongere en avondmaal*, geschreven door Jasper Bosman, Almatine Leene, Ingrid Plantinga, Robert Roth en Peter Sinia, uitg. Kerkpunt, [Brochure Kind en avondmaal - Kerkpunt](#).

7 Vanaf 23 juli 1982 schreef W. van 't Spijker sr. (1926-2021) in *De Wekker* een vijftal artikelen over deze materie. Daarvan maak ik graag gebruik voor dit artikel. Zijn zoon, ds. Willem van 't Spijker jr., was zo vriendelijk ze mij na het eerste artikel toe te sturen.

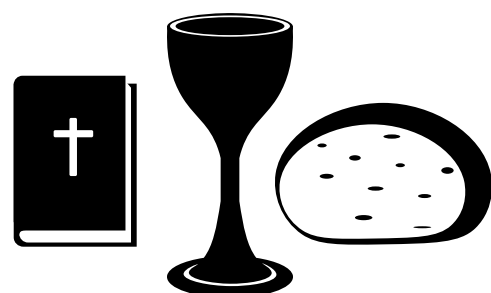
Maar waarom hebben de gereformeerde kerken er ondanks die argumenten voor gekozen om kinderen niet toe te laten tot het avondmaal? Waarom doen we de dingen zoals we tot nu toe gedaan hebben?

Breed terrein

Dit is een kwestie die een breed terrein bestrijkt.⁷ Het betreft de visie op de sacramenten in het algemeen. Maar ook die op de verhouding tussen doop en avondmaal. En het raakt de vraag van de catechismus: 'Voor wie is het avondmaal van de Here ingesteld?' Het moet dus ook gaan over de samenhang tussen avondmaal en geloof, en dan niet alleen *wat* men gelooft, maar ook het geloof *waarmee* we geloven. En uiteindelijk gaat het om het *wezen* en de structuur van de gemeente.

Karikaturen

In de brochure vind ik geen enkel besef van dit bredere terrein en van de wezenlijke vragen die daarop spelen. Ook lees ik weinig tot niets over wat de gereformeerde kerken bracht tot hun zienswijze. Integendeel, die 'andere zienswijze' en het huidige kerkelijke beleid worden vooral met behulp van stevige, negatieve karikaturen in beeld gebracht. Zo zouden de reformatoren van de Roomse kerk rond de uitdeling van brood en wijn 'angst

en huiver geërfd' hebben. De gebruikelijke uitleg van 1 Korintiërs 11 over 'jezelf een oordeel eten en drinken (dus is zelfbeproeving nodig!) zou daaraan een nieuwe voedingsbodem geven en heet huiver-wekkend (p. 10). Het avondmaal zonder kinderen heet een viering door een gehandicapt lichaam, niet 'de stijl van Christus'. Wie kinderen deelname aan het avondmaal ontzegt, onthoudt hun het voedsel en dan raakt dat deel van het lichaam ondervoed. De openbare geloofsbelijdenis wordt betiteld als een 'noodzakelijke voorwaarde', alsof het een examen, diploma, prestatie of norm is, waaraan je moet voldoen. De huidige praktijk wordt negatief geframed, de werkelijke

Allerlei betekenissen die een maaltijd kan hebben mogen niet zomaar in dat ene begrip van het Heilig Avondmaal worden gestopt

achtergronden en beweegredenen ervan komen niet in beeld, en de andere mening waarmee een gesprek zou worden aangegaan wordt op voorhand in een hoek gedreven en bestreden.

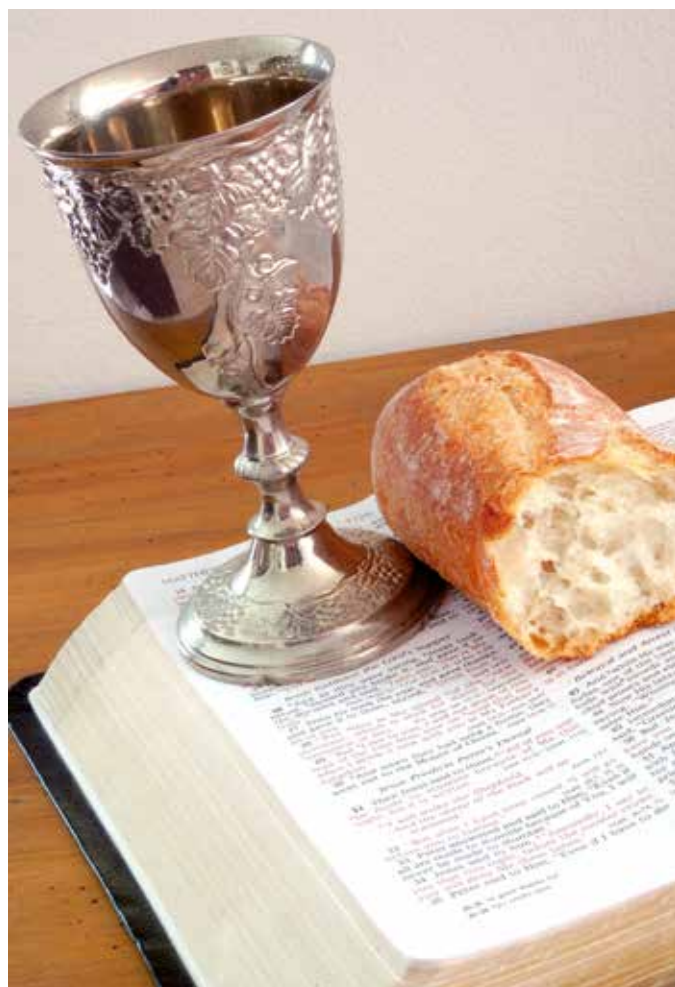
Aanvechtbare argumenten

De argumenten die de brochure aandraagt, zijn door de eeuwen heen op goede gronden door de gereformeerde kerken weerlegd. Laat ik een aantal ervan langslopen.

Van Pascha naar avondmaal?

Diverse schrijvers gaan er – zonder onderbouwing – van uit dat het avondmaal een voortzetting is van het Pascha (o.a. p. 13, 15, 40). Dat klinkt plausibel. Maar het Pascha gaat niet naadloos over in het avondmaal. Uitleggers wijzen erop dat er naast een mogelijke continuïteit ook duidelijk onderscheid is.⁸ 'Twee dingen vallen op: er lag geruime tijd tussen het breken van het brood en het geven van de beker. Nog belangrijker is dat Jezus zich

beslist niet bij alle elementen van de paasmaaltijd aansloot. Dat Hij slechts bij twee momenten aansluit, betekent een voorbijgaan van de andere momenten. Het meest opvallend is dat Hij zich niet aansloot bij het eten van het paaslam. Je kunt het avondmaal dan ook bepaald niet zien als een christelijke vorm van de paasmaaltijd. Het geheel is een teken van een ander, een nieuw verbond. Dat nieuwe heeft betrekking op een wat andere aard van het heil. Het vindt zijn kern in het werk van de Geest, dat persoonlijk is en niet op dezelfde manier als in het oude verbond gestoeld is op de band van het bloed.⁹ Bovendien geeft het te denken dat Jezus het avondmaal instelde zonder kinderen erbij.

Een maaltijd met kinderen?

Soms worden andere maaltijdmomenten van Jezus (bijv. de wonderbare spijziging in Joh. 6), waarbij Hij de aanwezige kinderen niet wegstuurde, als argument gebruikt. Ook de brochure noemt dat 'maaltijdelement'. 'Wat zou het betekenen wanneer het avondmaal weer een maaltijd wordt?' (p. 24). Hier worden dingen ongenueanceerd in elkaar geschoven. De

vraag is wát voor maaltijden (zoals die in Judas 12, 1 Kor. 10:16, Hand. 2:42 en 46) het waren. 'Een verwijzing naar de liefde-maaltijden is niet erg zinvol, tenzij men aan elke willekeurige gemeentelijke en gezamenlijke eetpartij een sacraal karakter zou willen verlenen. Samen eten kan heel gezond zijn, maar avondmaal vieren is iets heel anders.'¹⁰

Er is bezinning nodig op het karakter van het avondmaal als *sacrament*, en op het karakter van sacramenten als zodanig. Daarbij mogen niet zomaar allerlei betekenissen die een maaltijd kan hebben in dat ene begrip van het Heilig Avondmaal worden gestopt.¹¹

Laat de kinderen komen?

Een veelgehoord argument is het 'kinder-evangelie': Jezus' woorden 'laat de kinderen tot Mij komen.'

Op het eerste gehoor is ook dat plausibel. Maar het kan geen direct bewijs zijn voor deelname van kinderen aan het avondmaal, net zomin als voor de kinderdoop. Juist die directe toepassing op de klank af heeft ertoe geleid dat ook aan zuigelingen avondmaalswijn werd gegeven. Dat ging gepaard met de gedachte dat het sacrament een krachtdadige werking heeft, onafhankelijk van de vroomheid van degene die het sacrament bedient of ontvangt.¹² Daarmee wordt totaal voorbijgegaan aan de aansporing om in het geloof en ons leven met God *géén kinderen* te blijven (1 Kor. 3:1-4; 14:20 en Hebr. 5:12-6:2). Deelnemen aan het avondmaal is absoluut niet kinderachtig.

Gebrek aan nuance

De opstellers vinden bezinning op de vraag of kinderen aan het avondmaal mogen wenselijk omdat de tijd er rijp voor is. "Het is de geest van onze tijd en cultuur die aandacht vraagt voor mensen die voorheen buiten de boot vielen" (p. 5). De brochure is sowieso sterk geschreven vanuit het miskende kind. Daarbij wordt het gesprek al op voorhand in een frame geperst: wie kinderen niet toelaat, zorgt ervoor dat ze buiten de boot vallen! Tja ... dat wil toch niemand op z'n geweten hebben? Zo kun je nog maar één kant op.

Maar kijk je dan wel door de goede bril? De 'geest van deze tijd' is in de kerk toch geen maatstaf? Zeker niet als je gebruik maakt van het modieuze vocabulaire van 'uitsluiting' en 'tekortdoen'. De hele brochure kenmerkt zich overigens door gebrek aan nuance. Wat bijvoorbeeld totaal ontbreekt is het onderscheid tussen de eigen plek van de gelovige en van het kind binnen het verbond en de orde van het heil. Ook het

verschil tussen de symboliek van doop en avondmaal wordt niet opgemerkt. Het onderscheid tussen Gods belofte en de vervulling ervan *door middel van geloof* functioneert niet. Evenmin wordt er, waar het de omgang met het lichaam van Jezus Christus betreft, voldoende genuanceerd tussen een volwassen gelovige en een kind in de groei. 'In het verbond horen de kinderen er helemaal bij', klink het. Maar hoe dan, en of er sprake is van een fasering, onderscheid en diversiteit, krijgt geen aandacht.

God sluit zijn verbond primair met de gelovigen. Pas in het verlengde daarvan komt de vraag: en de kleine kinderen dan?

Merkwaardig genoeg zien de opstellers de kinderdoop als primair: zo word je deel van Gods verbond (p. 15). Pas daarna volgt: "Wanneer volwassenen tot geloof komen, kunnen ook zij gedoopt worden." Maar zo keer je de volgorde om. Zowel in de Bijbel als in de gereformeerde belijdenis gaat de doop van volwassenen juist voorop. God sluit zijn verbond primair met de gelovigen. Pas in het verlengde daarvan komt de vraag: en

8 Zie hierover in dit nummer: Cornelis Van Dam, 'Kinderen, Pesach en het avondmaal'.

9 W. van 't Spijker verwijst hier naar de nauwgezette observaties van de nieuw-testamenticus J.P. Versteeg, 'Het avondmaal volgens het Nieuwe Testament', in *Bij brood en beker*, Goudriaan 1980, p. 9 e.v.

10 Zie noot 7.

11 Dit is de zogenoemde illegimate totality transfer. Zie hierover James Barr, *The Semantics of Biblical Language*, Oxford 1962. Zie ook J. Van Bruggen, *Het lezen van de Bijbel*, Kampen 1981, p. 66: "Hierbij wil men alle betekenisaspecten geactualiseerd zien in een concreet geval van woordgebruik."

12 Het zogenoemde ex opere operato. De opsomming van de diverse kerkelijke praktijken in de loop der eeuwen in het hoofdstuk 'Waar waren de kinderen vroeger?' in de brochure kan de suggestie wekken dat er volop uit de diverse, ogenschijnlijk gelijkwaardige opties te kiezen valt. Die suggestie is onjuist. Jammer genoeg blijven de dogmen-historische overwegingen daarbij (b.v. het magische denken dat mede ten grondslag ligt aan de roomse sacramentsleer) volstrekt onbelicht. De gereformeerde kerken zijn in de loop van de tijd wel degelijk op basis van argumenten en afwegingen tot hun liturgische praktijk gekomen.

de kleine kinderen dan? Zij behoren gelukkig evengoed als de volwassenen tot Gods verbond en zijn gemeente. Niet omdat het geloof van de ouders (en de gemeente) hen draagt, bij de doop en volgens de opstellers dús ook bij het avondmaal – zoals de brochure beweert (p. 26), – maar omdat hun inlijving gedragen wordt door Gods royale belofte, die de gelovige ouders genadig mét hun hele huishouden omvat! Het verbond is eenzijdig in zijn ontstaan, maar wil tweezijdig functioneren in zijn voortbestaan! De genadige belofte doet altijd weer, in Woord én sacrament, een dringend appel op persoonlijk geloof!

Goed onderscheiden

Hier ligt het meest belangrijke punt. Paulus zegt: je moet op een waardige manier vieren. Hoe? Doordat je het lichaam onderscheidt!¹³

Onderscheiden betekent: Jezus Christus gedenken en geloven dat Hij een volkomen verzoening is voor al onze zonden. Dat betekent niet dat, zoals bij een dodenherdenking, vroeger nú wordt (p. 21). Het is van een andere orde: gelovig en diep doorleven wie Jezus Christus is en wat de impact is van zijn zelfopoffering en wonderbaarlijke opstanding, voor jezelf én voor zijn gemeente voor nu. Beseffen dat Hij in ons leeft en wij in Hem, als een wonderlijk en teer geloofs- en liefdesmysterie.

Op dát punt is zelfonderzoek onmisbaar, zegt Paulus. Bij die bijbelse voorwaarde haakt de Heidelbergse Catechismus direct aan met de vraag: “Voor wie is het avondmaal van de Heer ingesteld?” Voor iedereen die zichzelf kent, de Verlosser Jezus Christus kent en zijn heilig verlangen kent. De symboliek van het avondmaal toont de geloofsactiviteit, die gewekt wordt door de Geest. Je komt naar voren en neemt brood en wijn aan. Door de tekenen te nuttigen *met de mond van het geloof* maak je opnieuw Christus' lichaam en bloed, en daarin Hemzelf, je eigen. (In de symboliek van de doop is meer de passiviteit zichtbaar: je wordt ondergedompeld en gedoopt.) Het is onjuist om de uitleg over de ‘zelfbeproeving’ van 1 Kor. 11 huiver-wekkend te noemen. Dat is er in zwaar bevindelijke kringen misschien wel van gemaakt, maar gelovige zelfreflectie heeft niets te maken met ‘huiver’ en ‘angst’. Het heeft wel alles te maken met de hoge ernst en onpeilbare diepte van de liefde van God in Jezus Christus; in die zin is het avondmaal ‘bloed-serieus’. Oprechte en serieuze zelfreflectie wil ons elke keer weer beschermen tegen vanzelfsprekendheid en verbondsautomatisme, waarbij de persoonlijke toe-eige-

ning van het heil uit beeld verdwijnt. Aan dat verbondsautomatisme is deze brochure naar mijn mening helaas niet ontkomen.

Persoonlijk geloof

De brochure besteedt ook aandacht aan de rol van onze zintuigen: “Het geestelijk voedsel komt door onze zintuigen het hart binnen. Bij het avondmaal komen al onze zintuigen aan bod. We kunnen Gods goedheid horen, zien, ruiken, voelen en proeven” (p. 19).

Het heil komt niet allereerst via onze zintuigen ons hart binnen; immers, ‘het gelóóf is de hand en de mond van onze ziel’

Met deze zintuiglijke benadering wordt geheel voorbijgegaan aan wat we samen belijden. Hoezeer het sacrament ook zichtbare symbooltaal spreekt, het heil komt niet allereerst via onze zintuigen ons hart binnen; immers, ‘het gelóóf is de hand en de mond van onze ziel’ (art. 35 NGB). Je kunt, zoals Judas, met al je zintuigen het sacrament gebruiken, zonder Christus en zijn heil te ontvangen. Het avondmaal doet een dringend appel om de belofte daadwerkelijk te geloven en door het geloof Jezus Christus liefdevol te omhelzen en te verinnerlijken! Zó eten en drinken is waardig vieren.

¹³ Zie in dit nummer: Harry Wendt, ‘Opvoedend (be)oordelen’, en ook: Cornelis van Dam, ‘Kinderen, Pesach en het avondmaal’.

¹⁴ Zie het klassieke, ‘grote’ avondmaalsformulier.

¹⁵ C. Trimp, *Woord, water en wijn*, Kampen 1985. Hoewel het boekje van A.N. Hendriks *Kinderen aan de tafel van Christus*, Kampen 1986 wel in de korte literatuurlijst staat, klinkt in deze brochure niets door van het gedegen onderwijs van Trimp, Hendriks, Van 't Spijker en J. Kamphuis. Zie J. Kamphuis, *Een eeuwig verbond*, Haarlem 1984, o.a. p. 65 e.v. en later ook B. Kamphuis, ‘Kinderdoop en kindercommunie’, in *De Reformatie*, jrg. 57 (o.a. p. 301 en 327 e.v.).

Wat is geloof?

Naar mijn indruk hebben de opstellers zelf niet scherp wat geloof naar zijn aard en in wezen is. Je kunt volgens hen naar geloofsontwikkeling kijken als een soort groeicurve. Dan is avondmaal vieren een voorrecht dat je wordt toegekend als je publiek hebt uitgesproken dat je geloof volwassen en af is. Beter vinden ze het om geloofsontwikkeling te zien als een dynamische golfbeweging, met hoogte- en dieptepunten. Dan is een geloofsbelijdenis een markeringspunt, waarbij je je voornemen uitspreekt om aan Gods hand door het leven te gaan. Geen beginpunt, ook geen eindpunt, ook geen examen, maar een mijlpaal.

Met zo'n tekening van geloofsontwikkeling kan ik weinig tot niets. Afgezien van het denkmodelletje: wie heeft ooit beweerd dat bij je publieke geloofsbelijdenis geloof 'volwassen' en 'af' is? We zeggen toch juist bij elke viering dat we géén volkomen geloof hebben en dat wij God niet dienen met zo veel toewijding als zou moeten?¹⁴ De enige die daarin gaaf en perfect is, is onze Middelaar, Jezus Christus. Geloof is ook geen 'ding' waarvan je een curve kunt maken of een statistiek kunt bijhouden. Hoe zou dat ooit moeten, in een *vertrouwens- en liefdesrelatie*? Geloven is je toevertrouwen aan Gods genadig en liefdevol beloven en Jezus Christus met al zijn verdiensten (ook zijn perfecte geloof!) omhelzen. Het is inhoudelijk én relationeel bepaald.

Op welke leeftijd?

Op welke leeftijd kunnen jongeren deelnemen? Was Calvijn geen voorstander van deelname vanaf het begin van de tienerjaren? Ik stel daarbij ter overweging drie vragen.

1. Wanneer is een jongere in deze tijd in staat voldoende te reflecteren op zichzelf? Jongeren zijn bezig hun identiteit te vinden, zich los te maken van thuis, zelfstandig te worden en alles wat ze van huis uit meekregen, (soms kritisch) tegen het licht te houden. Lichamelijk zijn jongeren steeds vroeger rijp, maar de psychische volwassenheid begint veel later dan in Calvijns tijd.

2. En is het werkelijk zo dat kinderen 'het voedsel' onthouden wordt? Dat kun je toch niet hard maken? Wij geloven dat het avondmaal symboliseert en versterkt wat de Geest allereerst door het Woord als voedingsmiddel van Gods genade werkt.

Gereformeerden hebben daarom altijd heel veel energie gestoken in onderwijs. Naast de kerkelijke catechese en de jeugdverenigingen waren er scholen 'met de Bijbel'. Na de Vrijmaking werd de triangelgedachte heel vitaal: ouders, kerk en school sloegen de handen ineen om de kinderen van Gods verbond te onderwijzen en te leren hun doop te verstaan. Kinderen werden niet op rantsoen gezet en bij Christus weggehouden, maar door dat onderwijs op tal van manieren gevoed. Vanuit zijn doopbelofte aan hen maakt de Geest hen gaandeweg eigen, wat Jezus Christus voor hen heeft verworven. Zo worden ze juist tot geloof bewogen en naar Hem en Zijn tafel toegeleid. Ze horen erbij, maar op hun eigen plek als kind, nog in de groei. 'We mogen blijkbaar spreken van een bepaalde fasering met het oog op de leeftijd en levenstijd van de jonge dopelingen.'¹⁵

3. Methodisch dient zich de vraag aan hoe psychologische en pedagogische inzichten zich verhouden tot de bijbels-theologische. Van 't Spijker schrijft: "Overwegingen die ontleend zijn aan de kinderpsychologie kunnen theologische overwegingen niet vervangen". En: "Als het om het geloof als genadegave gaat, kan men niet spreken van 'learning by doing'".

Structuur

Kan een kind het lichaam van Christus onderscheiden? Toen gereformeerden de openbare geloofsbelijdenis invoerden was dat volgens Van 't Spijker niet eens de belangrijkste en doorslaggevende vraag.

"Er lagen andere motieven aan ten grondslag. Het ging om de structuur van de gemeente, die in de tijd van de Reformatie werd gebouwd op *het geheel* van de Schriften. Tegenover de kerk van Rome met haar magische sacramentsopvatting werd gekozen voor de kerk van het Woord: Gods belofte moest worden gepredikt en in geloof omhelsd. Maar tegenover het doperse ideaal van een heilige gemeente werd vastgehouden aan de breedte van het verbond: ook de kinderen hoorden erbij, zij het niet op dezelfde manier als de volwassenen.

Tegelijk werd vanwege de heiligheid van de gemeente gekozen voor een *belijdende* kerk. Tegen die achtergrond ontstond ook het ambt van ouderling: hij staat met zijn zorg voor de zielen en zijn 'toezien en tucht' vlakbij de avondmaalstafel. Genade is immers niet goedkoop en allerm minst vanzelfsprekend. Elke vorm van vrijblijvendheid is contrabande. Wie deze basisprincipes vergeet, raakt ook de kerkelijke structuur kwijt die met grote zorgvuldigheid en op basis van goede

argumenten is gekozen. Zo'n ontwikkeling tendeert richting een volkskerk. De vraag of kinderen aan het avondmaal mogen heeft alles te maken met een al of niet gereformeerde visie op de structuur van de gemeente."¹⁶

Miskende roots

Aan de brochure hebben meerdere *gereformeerde* theologen meegewerkt. Het verbaast me dat ze er met elkaar niet in slagen om dit issue in het bredere kader te plaatsen en daarbij het gereformeerde belijden tot klinken te brengen en dieper te doordenken. Het bevreemdt mij ook dat het *Kerkpunt*, dat door de gereformeerde kerken wordt gefinancierd en toch bedoeld is om die goed toe te rusten, met een behoorlijk incompleet en tendentius verhaal komt. Wat is er rond de Vrijmaking onnoemelijk veel nagedacht en geschreven, juist over verbond, belofte en doop!! En over de status van gedoopte kinderen en de voorwaarde van persoonlijk geloof en bekering. En wat is er in latere jaren rond samensprekingen veel energie gestoken in nadere bezinning rond de 'toe-eigening van het heil'. Het mag wel hoogst opmerkelijk heten dat deze voorgeschiedenis en het diep-gereformeerde en eigene van deze 'vrijgemaakte (en christelijke gereformeerde!) roots' totaal wordt miskend.

Deze brochure ervaar ik daarom meer als een propagandapamflet dan als een evenwichtig gespreksdocument dat de meespelende factoren en argumenten goed in beeld brengt. En je zult toch eerst aan goede beeldvorming moeten doen, vóórdat je tot een goede menings- en besluitvorming kunt komen? Wil het gesprek in de gemeente werkelijk open, evenwichtig en goed doordacht gevoerd kunnen worden, dan is een aanzienlijke aanvulling, verdieping en verbreding onmisbaar. ■

¹⁶ Ook A.N. Hendriks eindigt zijn boekje met een verwijzing naar Van 't Spijker: "Bucer en Calvijn hebben door alleen tot het avondmaal toe te laten die het geloof van de gemeente beleden, tegenover het verwijt van de Wederdopers het belijdend karakter van de gemeente krachtig gehandhaafd." Vervolgens schrijft hij: "De toelating van kinderen aan het avondmaal leidt onherroepelijk tot een ander kerktype. Wie de kinderen gaat toelaten tast het belijdend karakter van de gemeente aan en vergeet dat de Zoon van God zijn gemeente vergadert in 'de eenheid van het ware geloof'" (HC zondag 21), daarbij verwijzend naar J. Kamphuis, 'Kindercommunie en open avondmaalstafel?', in *De Reformatie*, jrg. 40, p. 286: "Tweeërlei kerktype staat hier tegenover elkaar, dat van de Schrift én dat van de vrije religieusiteit."

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Cahiers tot versterking van het gereformeerde leven die de stichting in de loop der jaren uitgaaf zijn in PDF verkrijgbaar.

DAGELIJKS BESTUUR VAN DE STICHTING WOORD EN WERELD
Voorzitter

Ds. J. Wesseling (a.i.)

Secretaris

W. Hindriks

Penningmeester

G.F. Slump

REDACTIE NADER BEKEKEN

Hoofdredactie

Dr. P. Boonstra

Eindredactie

B. Seldenthuis

D.E. Slump-Schoonhoven

Redactie

Ds. S.M. Alserda

Drs. H.J. Boiten

Ds. C. van Dijk

Dr. B. van Egmond

Drs. B.P. Hagens

Drs. J.W. van der Jagt

Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat

Ds. S.M. Alserda

Melkweg 49, 7904 ER Hoozeveen

Tel.: 06-165 61 146

Mail: redactie@woordenwereld.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Dr. H.H. van Alten, Pretoria ZA

Ds. J. Beekhuis, Hoozeveen

Drs. L. Bezemer, Hattem

Drs. F.J. Bijzet, Emmen

J.H. Bollemaat, Dalfsen

H. Boomstra, Den Helder,

tekeningen/cartoons

A.C. Breen, Dunsborough, WA

Drs. E. Brink, Waddinxveen

Drs. J.J. Burger, Veenendaal

Ds. H. Drost, Grafhorst

Ds. P. Drost, Übelbach (Oostenrijk)

Drs. L.W. de Graaff, Heerde

Dr. A.N. Hendriks, Amersfoort

Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen,

Kampen

Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen

Ds. R.Th. Pos, Steenwijk

Ds. A. van der Sloot, Steenwijk

Dr. R.T. te Velde, Wezep

Dr. H. Veldman, Zuidhorn

Dr. H.T. Wendt

Ds. J. Wesseling, Arnhem

Drs. Joh. de Wolf, Amersfoort

Basisontwerp: Studio TinekeWerk

Vormgeving, prepress, fotografie:

Studio Bert Gort, Grijpskerk

Druk: VellendrukkerijBDU b.v.,

Barneveld

Gesproken versie: Nader Bekeken

is ook op Daisy-cd en Webbox

verkrijgbaar.

Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden

en Slechtzienden,

tel. 0341-56 54 77, e-mail

klantenservice@cbb.nl.

Adreswijzigingen en/of opzeggingen

INTERNET:

• www.woordenwereld.nl

• woordenwereld@spabonneservice.nl

• naderbekeken@spabonneservice.nl

POSTADRES:

• Woord en Wereldabonneservice,

Postbus 105,

2400 AC Alphen aan den Rijn

TELEFOON:

• 088 - 110 20 42

• 0172 - 47 60 85

Beëindiging abonnement:

tenminste 4 weken voor het einde van de abonnementsperiode.

Bezorgklachten:

www.woordenwereld.nl/klantenservice

Meer informatie en abonnementsvoorwaarden op www.woordenwereld.nl

Abonnementsprijzen:

Nader Bekeken € 51,15

Nader Bekeken (buitenland Europa)

€ 100,15

Nader Bekeken (buitenland overig)

€ 111,65

Nader Bekeken studenten € 30,25

Nader Bekeken cadeau-abonnement

€ 25,60

Nader Bekeken PDF € 30,25

Prijzen losse verkoop:

Nader Bekeken € 4,75 (incl. verzendkosten)

Cahier PDF € 4,00

Bankrekeningnummer:

NL 75 INGB 0007 2255 58

Bic-code: INGBNL2A

Deze tarieven gelden bij machtiging

(automatische incasso).

Voor betaling per acceptgirokaart of per

eigen overschrijving geldt een opslag

van € 2,-

Bankrekeningnummer voor giften:

NL42 RABO 0324 6259 01

De stichting Woord en Wereld heeft geprobeerd alle rechthebbenden te achterhalen en in te lichten. Mocht de vermelding van eigenaar of copyright onjuist of onvolledig zijn, neemt u dan contact op met de redactie.

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd worden en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 1380 - 3034

www.woordenwereld.nl

U kunt ons steunen door uw voor de belasting aftrekbare giften te storten op rekening NL42 RABO 0324 6259 01 ten name van de Stichting Woord en Wereld. Zij die de stichting testamentair willen gedenken, kunnen gebruikmaken van de volgende formulering: Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd te Haarlemmermeer. Wij zijn een ANBI-instelling.

Neem nu een jaarabonnement en ontvang de special 'De bijbel of een biertje' gratis!

Ga voor het afsluiten van een abonnement naar www.woordenwereld.nl

Kijk eens op onze website!

www.woordenwereld.nl

Daarop kunt u:

- de laatste nummers van Nader Bekeken bekijken;
- het artikel van de maand uit de laatste nummers downloaden;
- nummers die langer dan een jaar geleden verschenen zijn downloaden;
- informatie over de cahiers van Woord en Wereld vinden;
- met de zoekfunctie allerlei onderwerpen vinden waarover iets geschreven is.

ALS EEN KIND ...

**Zijn wij niet eigenlijk
allemaal zoals dat kind, dat
op de vensterbank stond?**

4 mei.

De Urkers verzamelen zich rondom het oorlogsmonument. De mensenmassa ontnemt mij volledig het zicht op wat daar gebeurt. Ik hoor alleen de muziekvereniging spelen. Verder is het stil. Er worden, denk ik, kransen gelegd. Kransen ter herinnering aan hen die vielen.

Dan steekt de wind op en voert dorre blaadjes met zich mee, die in honderdtallen, misschien wel duizenden, om ons heen en op ons neervallen. Als waren zij de vele duizenden soldaten. Meegevoerd over de zee, vanuit Engeland, vanuit Amerika, vanuit de hele wereld. Neergestreken ook in ons land. Neergestreken – en gesneuveld. Als dorre bladeren, losgerukt van hun geboortegrond. De kruisen van de oorlogskerkhoven staan mij voor ogen. De rijen die oneindig, en dan nog verder, zich uitstrekken.

Maar dorre bladeren in mei? En dan zoveel? Hoe kan dat? Ik pak er één van mijn jas.

Het zijn geen blaadjes. Het zijn zaadjes, gevleugeld. Is dat niet nog mooier, denk ik. Dat die soldaten zijn als zaadjes waaruit onze vrijheid is opgekomen?

Meer en meer vallen er, ook tijdens de twee minuten stilte. Als daarna de muziek weer speelt kijk ik rond. Daar, in een huis tegenover het monument, zie ik een kindje staan. Op de tweede verdieping, achter een groot raam, waarachter het gordijn is opengeschoven. Het is een peuter, wakker geworden door de zachte muziek. Het heeft de babyslaapzak nog aan. Z'n wangen zijn rood van de slaap en de ogen waterig. Achter het kind staat de moeder, in een witte jurk. Haar arm wijst naar het monument, en ze vertelt wat daar gebeurt.

Wat zou dat kind daarvan beseffen?

Van de duizenden die vielen. Van onze vrijheid, die de vrucht is van hun offer?

Wat beseft dat kind? En ikzelf?

Braaf zijn we twee minuten stil, maar veel langer moet het ook niet duren. Twee minuten is ons haast te veel voor zovele duizenden jongens die hun leven gaven.

Stil zijn, dat is moeilijk.

Ook aan de avondmaaltafel vinden we de stilte heel snel ongemakkelijk. Komt dat misschien ook omdat wij onvoldoende zien wát en vooral Wie wij daar gedenken?

Wat van het lichaam onderscheiden we?

Zijn wij niet eigenlijk allemaal zoals dat kind, dat op de vensterbank stond? En achter ons staat onze moeder, de kerk, gekleed in de bruidskleren die Christus haar gegeven heeft. Ze wijst op brood en wijn. Ze wijst op het kruis van Golgota. Ze wijst op Christus.

Wij?

Wij staan met rode wangen en slaperige ogen en weten nauwelijks maar wat we zien en vieren mogen. Zien zo vaag nog dat zijn sterven zaad is van het nieuwe leven.

Is zelfs wie geestelijk volwassen is, geen kind aan het avondmaal? Weet zelfs niet *alleen* wie geestelijk volwassen is, zich een kind bij de Heer? ■